

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO EKONOMISKO ATTIECĪBU KATEDRA

**EKONOMISKĀS KRĪZES IETEKME UZ UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDĪ
ECONOMICS CRISIS IMPACT ON BUSINESS ENVIRONMENT**

DIPLOMDARBS

Autore: **Anna Ponomarjova**

Stud. apl. Ap06047

Darba vadītājs: Mag. iur. Inese Kalniņa

RĪGA 2010

ANOTĀCIJA

Darba izvēlēta tēma ir saistīta ar ekonomiskās krīzes ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi.

Darbs sastāv no ievada, trīs daļām un nobeiguma daļas, kas ietver secinājumus un priekšlikumus, kā arī izmantotās literatūras un avotu sarakstu.

Darba pirmā daļa ir veltīta ekonomiskās krīzes situācijas aspektu Latvijā apskatei. Uzmanība tiek pievērsta jautājumam par nodarbinātības situāciju Latvijā, inflācijas izmaiņas, kā arī ir veikts krīzes cēloņu un iespējamo risinājumu apskats.

Darba otrā daļa apskata jautājumus, kas ir saistīti ar Latvijas valsts darbības un lomu apskati. Tiek apskatīti jautājumi par krīzes ietekmes sekām Latvijā un Baltijas valstīs, Baltijas valstu banku sektora apskats, kā arī Latvijas ekonomiskā sadarbība ar Eiropas Savienības valstīm.

Darba trešā daļa satur informāciju par A/s „Tehnoinform” vispārējo darbību, kā arī uzņēmuma darbība ekonomiskās krīzes apstākļos. .

Darba uzdevums ir izmantojot teorētisko un praktisko literatūru izpētīt uzņēmuma darbības pamatojumu un organizāciju.

Darbā noteikto mērķu un uzdevumu sasniegšanai ir izmantotās aprakstošās, salīdzinošās un analīzes metodes.

Darbs sastāv no 64 lapām, 7 tabulām, 10 shēmām. Ir izmantoti 38 literatūras avoti.

Annotation

The work theme is connected with consideration of influence of an economic crisis on the enterprise environment.

Work consists of the introduction, three parts and a final part which includes offers and conclusions, and as the list of the used literature.

The first part of work is devoted consideration to aspects of an economic crisis in Latvia. The attention addresses on questions on an employment situation in Latvia, inflation changes, and also consideration of the reasons and possible decisions of crisis is executed.

The second part of work considers questions which are connected with activity of Latvia. Questions on influence of consequences of crisis in Latvia and the Baltic countries, consideration of the Baltic bank sector, and as economic cooperation of Latvia with the countries of the European Union are considered.

The third part of work contains the information on the general activity of joint-stock company "Tehnoinform", and also activity of the enterprise in the conditions of an economic crisis.

Work problem using the theoretical and practical literature to investigate a substantiation and the organisation of activity of the enterprise.

For achievement of definite purposes and problems are used describing, comparative and analysis methods.

Work consists from 64 pages, 7 tables, 10 schemes. 38 sources of the literature are used.

Saturs

Apzīmējumui saraksts	5
Ievads	6
1. Ekonomiskās krīzes situācijas aspekti Latvijā.....	7
1.1. Vispārējais apskats par Latviju	7
1.2. Nodarbinātība un bezdarbs Latvijā.....	8
1.3. Ēnu ekonomika un inflācija Latvijā.....	12
1.4. Ekonomiskās krīzes cēloņu un iespējamo risinājumu apskats	22
2. Latvijas valsts Eiropā. Sadarbība krīzes ietekmē	29
2.1. Ekonomiskās krīzes vēsturiskie piemēri	29
2.2. Ekonomiskās krīzes ietekmes sekas Latvijā un Baltijas valstīs	34
2.3. Baltijas valstu banku sektora apskats un salīdzinājums ekonomiskās krīzes ietekmē	38
3. Ekonomiskās krīzes ietekme uz Uzņēmējdarbības vidi, izmantojot A/s „Tehnoinform” piemēru	51
3.1. A/s „Tehnoinform” darbības un organizācijas vispārējs raksturojums	51
3.2. A/s „Tehnoinform” darbība starptautiskajā tirgū	54
3.3. A/s „Tehnoinform” darbība krīzes apstākļos	56
3.4. A/s „Tehnoinform” darbības nākotnes perspektīves	58
Secinājumi un priekšlikumi	61
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	63

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ES – Eiropas Savienība

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

IKP – Iekšzemes Kopprodukts

PVN – Pievienotās Vērtības Nodoklis

AS – Akciju Sabiedrība

SVF – Starptautiskais Valūtas Fonds

VID – Valsts Ieņēmumu Dienests

PB – Pasaules Banka

LTRK – Latvijas Tirdzniecības un Rūpniecības Kamera

IEVADS

Šī darba tēma ir saistīta ar ekonomiskās krīzes seku ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi. Globalizācija, kas mūsdienās jau kļuvis par ievērojami svarīgu jēdzienu daudzās sfērās, var nozīmēt daudzas un dažādas lietas. Tā var būt, piemēram, pasaules mēroga industriālās ražošanas mūsdienu tehnoloģiju izplatība un komunikācijas tirdzniecībā, kapitālā, ražošanā un informācijā. Šāda mobilitāte jau pati par sevi ir pirmsmoderno sabiedrību jauno tehnoloģiju izplatības sekas. Globalizācija izpaužas dažādos pasaules ekonomikas aspektos. Viens no tiem ir finanšu globalizācija.

Finanšu globalizācijai ir sava nozīmīga ietekme, radot politiskās un ekonomiskās sekas. Kapitāla mobilitāte un elastīgie maiņas kursi tiecas iznīcināt vienas valsts atsevišķi pieņemtu monetāro politiku, tā vienkārši vairs nespēj pieņemt savu atsevišķu monetāro politiku, jo ekonomiskās norises šajā valstī ietekmē arī ekonomiskās norises citur, tāpēc izolēties ir praktiski neiespējami. Līdz ar to, globalizācija var nodarīt arī ievērojamus kaitējumus, it īpaši tām valstīm, kuru ekonomiskā politika nav sinhrona ar pārējo pasauli.

Darba mērķis ir sniegt priekšstatu par vispārējiem jautājumiem, kas skar globālās ekonomiskās krīzes ietekmi uz ekonomiku Latvijā, tās pamatproblēmām un to sekām.

Darba uzdevumi ir

- Noskaidrot un apskatīt nozares Latvijā, kur ir novērojamas globālās ekonomiskās krīzes ietekmes sekas;
- Noskaidrot darba gaitā ekonomiskās krīzes cēloņus un iespējamo risinājumus;
- Apskatīt ekonomiskās krīzes ietekmes sekas Latvijā un Baltijas valstīs;
- Apskatīt pasaules ekonomisko krīžu vēsturi;
- Analizēt Latvijas ekonomisko sadarbību ar ārvalstīm, nosakot krīzes ietekmes sekas;
- Sabiedrības darbības krīzes apstākļos.

Par darba informācijas avotiem tika izmantota mācību literatūra, publikācijas periodikā un valsts statistikas dati. Darba noteikto uzdevumu sasniegšanai tiek izmantotās analītiskās, aprakstošās un statistikas metodes.

Darba nobeigumā ir izstrādāti secinājumi un priekšlikumi.

1. EKONOMISKĀS KRĪZES SITUĀCIJAS ASPEKTI LATVIJĀ

1.1. VISPĀRĒJAIS APSKATS PAR LATVIJU

Ekonomiskie procesi pasaulē neapšaubāmi saistīti ar ekonomiskiem uzplaukumiem un kritumiem. Šobrīd, laikā, kad visu pasauli ir skārusi globāla ekonomiskā krīze, ir svarīgi apzināties tās problēmas, kuras skar tieši Latvijas tirgu.

Kopš 1991. gada Latvija ir neatkarīga valsts, un ir mainījies tirgus modelis:

- ◆ no komandekonomikas valsts ir pārgājusi uz brīvā tirgus ekonomiku,
- ◆ ieviesta nacionālā valūta-Lats,
- ◆ Latvija ir iestājusies ES,
- ◆ aktīvi Latvija piedalās pasaules ekonomiskajās un politiskajās aktivitātēs.

Tātad, ir sasniegumi un ekonomiskā augšupeja, tomēr ar tirgus atbrīvošanu ir radušās daudzas problēmas, kuru atrisināšanai, uz doto brīdi, būs vajadzīgi vairāki gadi un lieli finansiāli ieguldījumi, jo pašreiz Latvijas tirgus strādā ne valsts labā. Problēmas, kas radās pārejas posma laikā 90-jos gados, nav zudušas, bet gan tikai augušas. Daudzi speciālisti vērtē situāciju kā kritisku, salīdzinot ar procesiem kaimiņvalstīs, Lietuvā un Igaunijā.

Kādas tad ir galvenās problēmas:

- ◆ nodarbinātība un bezdarbs
- ◆ viens no augstākajiem korupcijas līmeņiem pasaulē
- ◆ liels ēnu ekonomikas īpatsvars
- ◆ ļoti augsta inflācija
- ◆ zems iztikas minimums, pensijas, sociālie pabalsti
- ◆ vāja sociālā nodrošinātība
- ◆ daudzo komercstruktūru nestabilitāte

Rodas jautājumi: Kāpēc šādas problēmas? kas pie tā vainīgs? kā lai risina?

Jo visvairāk pašreiz cieš tieši tas iedzīvotāju slānis, kuru vienīgie ienākumi ir alga vai pensija, vai stipendija.

Līdz ar to darba autors nākamajās darba nodaļās veltīs jautājumu apskatam, kas attiecas uz minēto nozaru izmaiņām krīzes ietekmē.

1.2. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS LATVIJĀ

Latvijā ekonomiski aktīvie iedzīvotāji ir vecumā no 15-62 gadiem, pārējie ir pensionāri, skolēni un cilvēki ar īpašām vajadzībām un citi, kuru ienākumi tiek nodrošināti no strādājošo nodokļu iemaksām valsts budžetā. Tie ir arī bezdarbnieki, kuriem tik maksāti pabalsti no valsts naudiņas.

Situācija nodarbinātības tirgū krasi mainījās pēc tam kad bija sabrukusi PSRS, un vieta darba tirgū bija jāmeklē pašam, atbilstoši izglītībai un kvalifikācijai. 1992. gadā sāk reģistrēt bezdarbniekus. 1992.gadā tie 3.9% no kopējā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaita. Turpmākajos gados bezdarba līmenis turpina augt.

Iepriekš varēja runāt par reģionālo bezdarbu, bezdarba līmeni vecuma grupās, sieviešu un vīriešu bezdarbu, vai nozaru nodarbinātību, tad tagad ir jau jārunā par vispārēju krīzi darba tirgū.

Šai problēmai ir vairāki cēloņi:

1. Ekonomiskā krīze pasaulē, kas izraisījusi ķēdes reakciju visās tautsaimniecības jomās. Valstī neieplūst investoru nauda, tātad nav vajadzīgs darba spēks(celtniecība),
2. Iebrauc mazkvalificēts darbaspēks no mazattīstītākām valstīm un izkonkurē mūsu darbaspēku, jo ir ar mieru strādāt par mazāku samaksu,
3. Pēdējos 15 gados darba tirgus ir pārstrukturizējies. Ir apstājusies ražošana, panīkusi lauksaimniecība ,
4. Pēc iestāšanās ES, tika izvirzītas dažādas normas un kvotas tautsaimniecības nozarēm, likvidētas daudzas ražošanas nozares, kas it kā mums nav izdevīgas(cukurbiešu audzēšana un cukura ražošana)
5. Pieaudzis to nozaru skaits, kur vajadzīgs augsti kvalificēts darbaspēks,
6. Sīva konkurence starp vecajiem un jaunajiem ,
7. Zems atalgojums utt.

Vissmagākā situācija pašreiz ir Latgales reģionā, jo tu ir vismazāk attīstīta tautsaimniecība un rūpniecība. Šajā sakarā rodas jautājums: Ko dara valsts?

- Organizē bezdarbnieku profesionālo apmācību,
- Pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai,
- Algoti pagaidu darbi,
- Pārkvalifikācija,

- Jaunu darba prasmju apguve

Pašreizējos apstākļos, šķiet, ka valsts maz kā var palīdzēt, nodarbinātības problēma jau skar arī valsts sektoru.

Lai priekšstats par nodarbinātības un bezdarba situāciju mūsu valstī būtu skaidrāks darba autore zemāk piedāvā pārskatu par situāciju minētajā nozarē, pamatojoties uz centrālā statistikas biroja rīcībā esošajiem datiem.

Darba autore sākumā piedāvā apskatīt tabulu 1.2.1., kas sniedz pārskatāmo informāciju par Latvijas iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti.

1.2.1. Tabula

IEDZĪVOTĀJI PĒC EKONOMISKĀS AKTIVITĀTES PAR LAIKA PERIODU NO 2006.GADA LĪDZ 2009. GADAM¹				
	Skaitis (tūkst.)			
	2006	2007	2008	2009
Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji	1 126.1	1 146.6	1 167.5	1 152.7
..nodarbinātie iedzīvotāji	1 047.3	1 075.5	1 076.2	953.0
..darba meklētāji	78.8	71.1	91.3	199.6
Ekonomiski neaktīvi iedzīvotāji	454.3	426.8	400.3	407.4

Analizējot 1.2.1.tabulas rādītājus var izdarīt secinājumu, ka ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits apskatāmajā periodā no 2006.gada līdz 2009.gadam ieskaitot ievērojami nav mainījies. Savukārt ievērojamās izmaiņas ir manāmas nodarbināto iedzīvotāju dinamikas izmaiņā – 2009.gadā salīdzinājumā ar 2008.gadu nodarbināto iedzīvotāju skaits samazinājās par 123,2 tūkst. iedzīvotāju, kas arī ir skaidrojams ar sarežģīto ekonomisko situāciju Latvijā, kas ir izveidojusies globālas ekonomiskās krīzes ietekmē. Turklāt, pievēršot uzmanību darba meklētāju izmaiņas dinamikai, tad var ievērot, ka 2009.gada laikā palielinājās par 108,3 tūkst. iedzīvotāju, kas ir divas reizes vairāk nekā 2008.gadā. Minētie dati liecina par to, ka situācija mūsu valstī

¹ <http://www.csb.gov.lv>

darba meklētāju vidū ir kritiska, un tās uzlabošana ir sarežģīts un grūts process, jo ekonomiskā krīze arī būtiski ietekmēja komercdarbības attīstību mūsu valstī.

Ir jāatzīmē, ka ne visos Latvijas reģionos situācija darba meklētāju vidū ir vienāda, lai to apskatītu darba autore piedāvā apskatīt situāciju pa Latvijas reģioniem. (skat. 1.2.2. tabulu)

1.2.2. Tabula

IEDZĪVOTĀJI PĒC EKONOMISKĀS AKTIVITĀTES LATVIJAS REĢIONOS PAR LAIKA PERIODU NO 2006.GADA LĪDZ 2009. GADAM²				
	Skaitis (tūkst.)			
	2006	2007	2008	2009
Vidzeme				
..darba meklētāji	7.2	7.4	10.7	21.6
Kurzeme				
..darba meklētāji	11.3	8.0	10.0	22.0
Zemgale				
..darba meklētāji	9.3	9.2	11.6	28.5
Latgale				
..darba meklētāji	19.5	13.9	15.0	29.7

1.2.2. tabulas dati liecina, ka vislielākais darba meklētāju skaits līmenis ir Latgales reģionā un tas 2009.gadā sastādīja 29,7 tūkst. iedzīvotāju, kas salīdzinājumā ar 2008.gada datiem ir par 14,7 tūkst. iedzīvotāju vairāk. Viszemākais darba meklētāju līmenis pēc iedzīvotāju skaita, kā liecina 1.2.2. tabulas dati, ir Vidzemes reģionā – 21,6 tūkst. iedzīvotāju.

Sakarā ar to, ka šajā darba apakšnodaļā darba autore apskata arī jautājumus, kas skar bezdarba jautājumus, līdz ar to zemāk arī tiek piedāvāta darba autores izstrādātā tabula 1.2.3., pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes datiem.

² <http://www.csb.gov.lv>

1.2.3. tabula

REĢISTRĒTO BEZDARBNIEKU SKAITS UZ GADA BEIGĀM PAR LAIKA PERIODU NO 2006.GADA LĪDZ 2009.GADAM³			
	Bezdarbnieku skaits	Ilgstošo bezdarbnieku skaits (vairāk par 1 gadu)	Bezdarbnieku pabalstu saņēmēju skaits
2006	68 944	15 917	34 756
2007	52 321	9 393	33 854
2008	76 435	8 466	31 904
2009	179 235	24 172	67 031

Darba autores piedāvātās 1.2.3. tabulas dati sniedz informāciju par reģistrēto bezdarbnieku skaitu mūsu valstī par attiecīgo laika periodu. Un iegūtie dati acīmredzami liecina par to, ka Latvijā ir būtiski jūtams ekonomiskās krīzes sekas, kas ietekmēja bezdarba līmeņa izmaiņas. 2009.gadā reģistrēto bezdarbnieku skaits ir 179 235 bezdarbnieki, kas 102 800 bezdarbnieku vairāk nekā 2008.gada laikā, un par 126 914 bezdarbniekiem vairāk nekā 2007.gadā. Turklāt īpaši jāpievērš uzmanība tam faktam, ka minētais skaitlis īstenībā ir citāds, jo daudzi bezdarbnieki nav reģistrējušies dažādu iemeslu dēļ, piemēram, tāpēc, ka viņiem nepienākas bezdarbnieku pabalsts.

Arī darba autore minētajā 1.2.3. tabulā piedāvā apskatīt ilgstošo bezdarbnieku skaitu, tas ir tie, kas meklē darbu vairāk par vienu gadu. Situācija te arī nav iepriecinoša, jo 2009.gadā 24 172 bezdarbnieki meklēja darbu vairāk par vienu gadu, savukārt tādu cilvēku skaits 2008.gadā bija par 15 706 vairāk salīdzinājumā ar 2008.gada datiem.

Arī bezdarbnieku pabalstu saņēmēju skaits 1.2.3. tabulā sniedz pārskatu par to, ka, piemēram, 2009.gadā no 179 235 bezdarbniekiem pabalstu saņēmēji bija tikai 67 031 bezdarbnieks.

³ <http://www.csb.gov.lv>

2009.gadā personāla atlases uzņēmums SIA "WorkignDay Latvia" veica aptauju savu apmeklētāju vidū par to, kādā veidā krīze ir ietekmējusi viņu darba algas, vai tās tika samazinātās vai nē. Aptaujas rezultāti pēc darba autores domām nav iepriecinošas. Gandrīz trīs ceturtdaļām jeb 73% Latvijas strādājošo krīzes ietekmē samazinātas algas.⁴ Ekonomiskās krīzes ietekmē par 10% algas samazinātas 11% respondentu, 20% algas samazinājums bijis jāpiedzīvo 20% aptaujāto, savukārt 30% algas samazinājums bijis 13% respondentu. Par 40% atalgojums samazināts 10% aptaujāto, bet uz pusi alga nogriezta gandrīz piektdaļai jeb 19% respondentu. Kā var redzēt algu samazinājumi ir bijuši ļoti lieli, bet šajā sakarā darba autore vēlētos izteikt savu domu, ka daudzi uzņēmēju arī ļaunprātīgi izmantoja ekonomiskās krīzes ietekmi, un ‘piesedzoties’ ar to samazināja darba samaksu saviem darbiniekiem.

Darba autore kā risinājumu varētu piedāvāt sekojošos problēmas atrisināšanas punktus :

- Attīstīt lauksaimniecību, jo pie mums ir labi apstākļi gan zemkopībai , gan lopkopībai, tas radīs papildus darba vietas
- Mums ir arī labvēlīgi apstākļi rūpniecības attīstībai,
- Jāsakārto valsts likumdošana attiecībā uz nodarbinātību, jo strādājošs cilvēks mūsu valstī ir neaizsargāts no darba devēja puses.

Pēc darba autores domām, ir steidzīgi jāsakārto valsts ekonomikas atveseļošana, un tas ir iespējams. Pēc speciālistu domām valsts varētu attīstīt tranzītu un loģistiku. Pašreiz Latvijas valsts ir pārāk atkarīga no ES birokrātiskā aparāta.

1.3. ĒNU EKONOMIKA UN INFLĀCIJA LATVIJĀ

Ēnu ekonomika ir iekšzemes kopprodukts, kas nedeklarēšanas un (vai) nepilnīgas deklarēšanas rezultātā nav uzskaitīts oficiālajā statistikā.

Ēnu ekonomika (underground economy) – preču un pakalpojumu apmaiņa, par ko netiek informēts ieņēmumu dienests.⁵

Galvenais iemesls, kādēļ neformālā saimnieciskā darbība rada bažas valstiski nozīmīgu lēmumu pieņēmējiem, ir saistāms ar negatīvo ietekmi uz nacionālās ekonomikas stāvokli, ko izraisa neatbilstoši veidota fiskālā un monetārā politika. Valsts ietekme samazinās līdz ar ēnu

⁴ <http://www.nra.lv/zinas/21826-aptauja-73-latvijas-stradajoso-krizes-ietekme-samazinatas-algas.htm>

⁵ Ekonomisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Rīga: rhino Design, 1997, 335 lpp

ekonomikas attīstību valstī. Par ēnu ekonomiku dēvē uzņēmējdarbību, kas noris nelegāli, nepakļaujas valsts kontrolei. No ienākumiem, kas gūti šādā veidā, netiek maksāti nodokļi. Viena daļa ēnu ekonomikas ir saistīta ar uzņēmēju izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Otra daļa – ar uzņēmējdarbību nozarēs, kas ir aizliegtas ar likumu. Tā kā ēnu ekonomikas uzņēmējdarbība netiek deklarēta, to ir grūti aplēst precīzi, un šiem mērķiem ekonomisti lieto dažādas metodes.

Ēnu ekonomika palielina valsts iekšzemes kopproduktu un ietekmē vispārējās ekonomiskās norises – naudas apriti, bezdarbu, inflāciju u.c. Taču vienlaikus ar ēnu ekonomikas attīstību valsts nesaņem ienākumus valsts budžetā. Tai ir grūtāk pildīt savas funkcijas – ienākumu pārdali, ekonomikas stabilizāciju, konkurences veicināšanu. Tāpēc valsts mēģina visiem līdzekļiem ierobežot ēnu ekonomikas uzņēmējdarbību.⁶

Ar ēnu ekonomiku parasti saprot:

- Nelegālu komercdarbību,
- Prostitūciju,
- Narkotiku tirdzniecību
- Kontrabandu,
- Algu „aploksnēs” un citas nelegālas darbības.

Ēnu ekonomika ir grūti kontrolējams process, it sevišķi valstī, kur nav sakārtota likumdošana, nodokļu politika un rosīga korupcija. Ēnu ekonomika ir veselības aprūpes, celtniecības un daudzās pakalpojumu jomās.

Vienu daļu no ēnu ekonomikas veido izvairīšanās no nodokļu maksāšanas, tāpēc pastāv dažāds tirgus iedalījums pēc tā attieksmes pret nodokļu maksāšanu.⁷

1. „Baltais” bizness – baltais bizness ievēro likumus, sniedz likumā atļautos pakalpojumus un pārdod preces, kuru tirdzniecība ar likumu nav aizliegta, kā arī maksā nodokļus vai obligātos maksājumus.
2. Pašražojošais sektors – pašražojošais sektors pārdod preces un sniedz pakalpojumus sev, nepērk tās preces un pakalpojumus, ko var saražot pats. Šis ekonomikas sektors par ražošanu sev nemaksā nodokļus, un atbilstoši likumdošanai lielākajā daļā valstu tas šim sektoram arī nav jādara.
3. „Pelēkais” sektors – pelēkais sektors sniedz neaizliegtus pakalpojumus un pārdod preces, kuru tirdzniecība likumā nav aizliegta, taču nemaksā (pilnībā

⁶ Bernotaite R., Piskunova A. *Ēnu ekonomika Latvijā*. Finansists. Nr.1(13), 2006

⁷ Paiders J. *Pelēkā ekonomika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 120 lpp

vai daļēji) nodokļus vai oficiālos maksājumus. Oficiālie maksājumi var nebūt nodokļi. Piemēram, personas, kas pārdod kompaktdiskus, nemaksā ne nodokļus, ne autortiesību likumā paredzēto autoratlīdzību.

4. „Melnais” bizness – melnais bizness sniedz ar likumu aizliegtus pakalpojumus un tirgo neatļautas preces. Par šādu preču pārdošanu un pakalpojumu sniegšanu draud kriminālsods. Pats par sevi saprotams, ka šis bizness valstij nemaksā nodokļus. Piemēram, ieroču ražošana un tirdzniecība, narkotiku ražošana, pārvadāšana un tirdzniecība, finansu krāpniecība.

Kas veicina ēnu ekonomiku? Tiek izdalīti četri ekonomiskie motīvi, kas var veicināt cilvēkus darboties ēnu ekonomikā:

- ♦ draugi un (vai) radnieki;
- ♦ vēlēšanās izvairīties no nodokļu maksājumiem;
- ♦ vēlēšanās nezaudēt jebkādu valsts pabalstu;
- ♦ inflācija

Ēnu ekonomiku vecina arī pilsoņu neuzticība valsts politikai, nedrošība par nākotni. Šī problēma ir aktuāla visās pasaules valstīs, jo kam gan gribās maksāt nodokļus, ja naudu var iebāzt vienkārši kabatā.

Kā daudzās pārejas ekonomikas valstīs, Latvijā ēnu ekonomikas īpatsvarā ļoti izteikti ir ienākumi no nelikumīgām darbībām un izvairīšanās no nodokļiem, ja tos salīdzina ar citām iespējām, kas ir uzskatāmas par valsts ēnu ekonomikas sastāvdaļām. Nodokļu nemaksāšana izvērsās plašumā tieši pārrīkošanas laikā, kad valstij bija jāpanāk vairāku nozīmīgu institūciju izveide, kas varētu sekmēt ekonomikas pārveidi, nodrošinātu privatizāciju un atbalstītu stabilizāciju.⁸

Tieši šajā laikā valdības loma samazinājās. Pirmkārt, tā nespēja panākt budžeta ieņēmumus iepriekšējā līmenī, jo bija izjaukts iepriekš pierastais budžeta veidošanas princips. Otrkārt, tieši strauji izveidojusies ēnu ekonomika lielā mērā noteica ieņēmumu nepietiekamību. Nodokļu sistēmas izveide bija smags uzdevums, un to administrētāji bieži izrādījās bezspēcīgi, kad tiem nācās saskarties ar ātri augošo neformālās uzņēmējdarbības sektoru. Bija redzami niecīgi panākumi privātā biznesa pārliecināšanai, lai tie godīgi atklātu savus patiesos ienākumus, nevis censtos aktīvi izvairīties no nodokļiem.⁹

⁸ Paiders J. *Pelēkā ekonomika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 120 lpp

⁹ Bernotaite R., Piskunova A. *Ēnu ekonomika Latvijā*. Finansists. Nr.1(13), 2006

Lai izprastu esošo stāvokli, vispirms jānoskaidro, kādas dzīves situācijas sabiedrības uztverē biežāk saistās ar ēnu ekonomiku. Ja cilvēki to izvēlas tāpēc, ka nodokļu samaksa uzņēmumam nav pa spēkam, sabiedrībai acīmredzot jāatzīst, ka pastāv problēma, kura jāatrisina likumdošanas ceļā, saprātīgāk sadalot nodokļu slodzi vai samazinot valsts izdevumus. Ja ēnu ekonomikā cilvēki biežāk meklē personīgu labumu un iespēju gūt pārkāpumu pār citiem, sabiedrībai jāatzīst, ka eksistē cita problēma, kas jāatrisina ar stingrāku nodokļu iekasēšanu un riska radīto izdevumu palielināšanu nodokļu nemaksātājiem.

Sabiedrībā valda informatīva sašķeltība – uzņēmēji, kas ir nodokļu maksātāji, un izglītotākie darbinieki apzinās nodokļu smaguma problēmu, bet nesaņem pietiekami plašu pārējās sabiedrības izpratni un piekrišanu nodokļu samazināšanai likumīgā ceļā.¹⁰

Plaša starp valdību un sabiedrību ir, ja valdības noteiktās prioritātes nesakrīt ar sabiedrības reālajām interesēm un prioritātēm. Šādā situācijā nodokļu nemaksāšanu var morāli pamatot ar to, ka valdība netērē nodokļu naudu nodokļu maksātāju interesēs, bet gan par labu viltus interesēm, kas ir svarīgas dažiem politikāņiem.

Ar nodokļu nemaksāšanu saistīto loģisko notikumu ķēde:

- Nodokļi ir tik lieli, ka apdraud likumus ievērojošo uzņēmumu darbību;
- Nav iespējams likumīgā ceļā mainīt nodokļu maksāšanas kārtību;
- Ienākumi tiek slēpti, nodokļi netiek maksāti;
- Nav vēlēšanās atklāti runāt par ēnu ekonomiku, jo pašam ir likumpārkāpumi.

Turklāt lielāku peļņu nodrošina nevis pārdošanas apjoma pieaugums, bet gan nodokļu optimizācija, izvairīšanās no nodokļu nomaksām. Uzņēmumi, kuri strādā jauktā režīmā, pelēkajā sektorā varēs legāli, ar visiem dokumentiem sniegt darbaspēka ietilpīgus pakalpojumus par daudz zemākām cenām nekā baltais bizness. Sekas būs baltā biznesa pilnīga izspiešana no darbaspēka ietilpīgajām nozarēm.¹¹

Ir vairāki secinājumi par iespējamiem faktoriem, kas izskaidro izvairīšanos no nodokļu maksāšanas Latvijā:

- Saņemamais sods, ja gadījumā kāds tiek pieķerts nodokļu nemaksāšanā, ir krietni mazāks par faktiskajiem ieguvumiem ilgtermiņā no atsevišķu nodokļu nemaksāšanas, piemēram, ja izdodas izvairīties no uzņēmuma ienākuma nodokļa, sociālā nodokļa pilnīgas nomaksas;

¹⁰ Āboliņš V. *Ēnu ekonomika – problēma vai tās atrisinājums?* Kapitāls. Nr.9(57), 2002

¹¹ Paiders J. *Pelēkā ekonomika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 120 lpp

- Darba ņēmēju izvairīšanos maksāt nodokļus nosaka augstā sociālā nodokļa likme, pašreizējā patēriņa kā šābrīža prioritātes atzīšana par svarīgāko motivatoru un zemais kopējais iedzīvotāju ienākumu līmenis;
- Darba devēju un darba ņēmēju savstarpējā saprašānās un slepena vienošanās, lai izvairītos no sociālā nodokļa un individuālā ienākuma nodokļa;
- Padomiskās pagātnes mantojums, kad izvairīšanās no valsts uzmācīgās ietekmes un regulēšanas tika uzskatīta par normu;
- Apmēram piektdaļa Latvijas iedzīvotāju, kuri nav ieguvuši pilsoņa statusu un ir nodarbināti tieši privātajā sektorā, izjūt minimālu vai praktiski neizjūt nekādu atbildību ievērot sociālās normas, starp kurām ir minama arī nodokļu maksāšana.

Lai situāciju uzlabotu, vispirms ir jātiek galā ar esošās problēmas izraisītājiem jeb tās saknēm. Pārejas ekonomikas valstīs izvairīties no ēnu ekonomikas traucē vairāki faktori. Viens no pirmajiem iemesliem ir augstais nodokļu slogs, kas sasaista privātpersonas un komercuzņēmumus, tādējādi sekmējot to vidū neformālu ekonomisko attiecību uzplaukumu un izvairīšanos no oficiālām darba attiecībām.

Otrs būtisks iemesls izriet no pastāvošās birokrātijas, pārmērīgas uzņēmējdarbības regulēšanas un korupcijas valstī, ko ir izraisījusi mainīgā, nesakārtotā tiesiskā vide un demokrātisku kontroles mehānismu trūkums.

Turklāt ir jārunā arī par vēl kādu sociālo aspektu jeb mūsu sabiedrības īpatnību. Parasti jebkuras valsts nodokļu sistēmas izveides blakusmērķis ir panākt ikviena indivīda lojalitāti pret valsti un veicināt tajos izpratni par nepieciešamību kārtot savus nodokļu rēķinus. Tas prasa ieguldīt darbu, lai ikviens izprastu nodokļu „ētiku” un tā būtu visiem izprotama norma, ko akceptē un nepārkāpj sabiedrības locekļi. Kaut arī Latvijas valdība ir īstenojusi virkni pasākumu šajā jomā un šo problēmu risināšanā, sasniegtais rezultāts joprojām ir uzskatāms par neapmierinošu.¹²

Pieaugot dzīves līmeņa dārdzībai, var pieaugt reālā nodokļu nasta, un līdz ar to, iespējams, var palielināties motivācija strādāt ēnu ekonomikā. Tādēļ daudzi apķērīgi Latvijas biznesmeņi izvēlas apiet likumdošanu, un nemaksāt nodokļus par īpašumiem, auto, tiek veikti dažādi fiktīvi darījumi, netiek deklarēti patiesie ienākumi, nemaksā nodokļus par darbiniekiem, tādējādi kaitējot Latvijas ekonomikai. Valsts dara visu, lai izskaustu ēnu ekonomiku:

¹² Bernotaite R., Piskunova A. *Ēnu ekonomika Latvijā*. Finansists. Nr.1(13), 2006

- Cenšas veidot labvēlīgus apstākļus legālam biznesam, nodokļu atlaides
- Ir izveidotas valsts struktūrvienības, kuras seko tam, lai ekonomiski aktīvie pilsoņi maksātu nodokļus valsts budžetā (VID; ekonomiskā policija)
- Sper soļus nodokļu politikas pārskatīšanas virzienā (samazināts uzņēmumu ienākuma nodoklis)
- valsts kontrole un stingrāki sodi ir viens no veidiem, kā ierobežot ēnu ekonomikas sektoru
- Cenšas uzlabot likumdošanā punktus, kas saistīti ar valsts ierēdņu deklarēto ienākumu caurspīdīgumu.

Pēc darba autores domām, lai cīnītos ar ēnu ekonomikas problēmām ir

- vajadzīgas pārmaiņas, lai katrs cilvēks būtu personīgi ieinteresēts par nodokļu iemaksām, nevis darba devējam jājūtas vainīgam, ka milzīga nauda tiek aizskaitīta sazin kur. Cilvēkiem ir jāsāk saprast, ka tas tiek darīts, viņu pašu labā,
- Valstij vajadzētu pārskatīt nodokļu politiku, dažās nozarēs tie ir neadekvāti augsti
- Samazinot ēnu ekonomikas sektoru, vienlaikus samazināsies arī bezdarbnieku skaits.

Inflācija – vispārējs cenu pieaugums, un naudas pirktspējas samazināšanās. Inflācija ir viena no vissāpīgākajām problēmām Latvijas ekonomikā. Tā ir arī viena no augstākajām Eiropā. Tas ir saistīts ar izmaksu straujo pieaugumu, preces kļūst dārgākas un par to pašu naudu var iegādāties mazāku preču daudzumu, un nauda ir kļuvusi mazvērtīgāka. Vissmagāk inflācija skar cilvēkus ar fiksētiem ienākumiem - pensionārus, jaunās māmiņas utt.¹³ Šī problēma ir aptvērusi jau visas tautsaimniecības nozares un izraisījusi virkni negatīvu seku:

- ♦ pirktspējas samazināšanās, tas ietekmē pieprasījumu
- ♦ Preču un pakalpojumu cenu pieaugums (transports, pārtika utt.)
- ♦ Zūd uzkrājumu vērtība
- ♦ Pieaug procentu likmes kredītiem, kas ir ļoti neizdevīgi patērētājam
- ♦ Bankas vairs nelabprāt izsniedz kredītus, un ir radušās problēmas ar to apmaksu,
- ♦ Minimālā darba alga stipri atpaliek no iztikas minimuma
- ♦ Ietekmē arī nacionālās valūtas stabilitāti

Runājot par inflāciju lietderīgi būtu apskatīties arī inflācijas izmaiņas Latvijā par laika periodu no 2006.gada līdz 2009.gadam ieskaitot. Lai priekšstats būtu labāks darba autore

¹³ Oļevskis G. Starptautiskā ekonomika.-R: Jāņa Rozes apgāds, 2000.-192 lpp

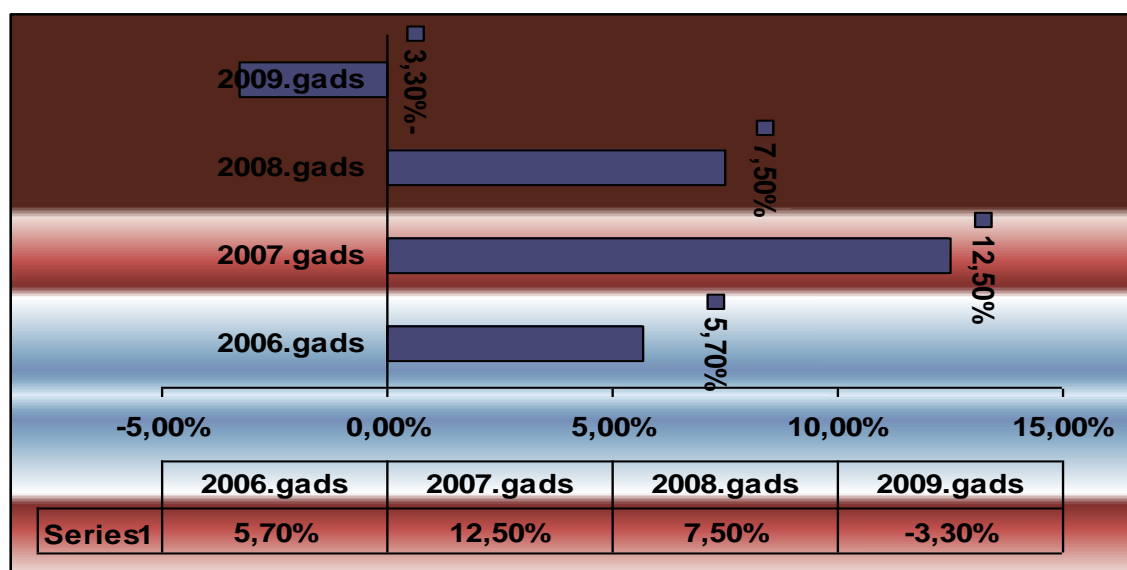
pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes piedāvāto datu pamata izstrādāja sekojošo 1.3.1. tabulu.

1.3.1. tabula

Inflācija Latvijā par laika periodu no 2006.gada līdz 2009.gadam ieskaitot¹⁴

GADS	INFLĀCIJAS APMĒRS, %
2006.gads	5,7 %
2007.gads	12,5 %
2008.gads	7,5 %
2009.gads	- 3,3 %

Pamatojoties uz 1.3.1. tabulas datiem darba autore ir izstrādājusi 1.3.1. shēmu, kas sniedz priekšstatu par inflācijas izmaiņu dinamiku Latvijā pārskatāmajā laika periodā.

1.3.1.att. Inflācija Latvijā par laika periodu no 2006.gada līdz 2009.gadam ieskaitot¹⁵

¹⁴ <http://www.csb.gov.lv>

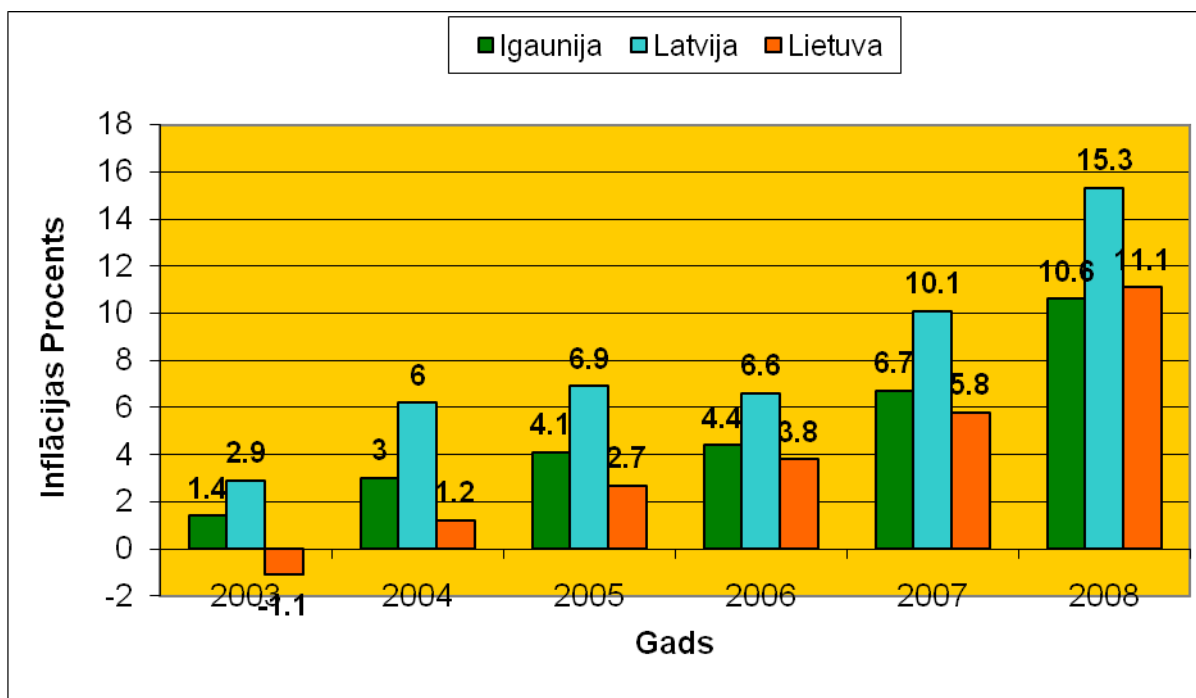
¹⁵ <http://www.csb.gov.lv>

Spriežot pēc 1.3.1.attēla atspoguļotā var izsecināt, ka lielākais inflācijas indekss ir bijis 2007.gadā, to var arī skaidrot ar to faktu, ka ievērojami bija kāpušās cenas, kā arī šajā laika periodā bija ievērojami paaugstinātās darba algas, tas ir bijis tā saucamais „trekno gadu” periods. Savukārt 2008.gadā jau ir sākusies pasaules ekonomiskās krīzes ietekme uz Latvijas valsts ekonomiku un finansēm, un līdz ar to tas izraisīja pirkatspējas samazināšanu, darba samaksas samazināšanu ievērojami paaugstinājās bezdarba līmenis, kā arī citu iemeslu ietekmē inflācijas līmenis samazinājās līdz 7,5 % robežai, savukārt jau 2009.gadā inflācijas līmenis ir ar mīnusa zīmi, un sastādīja – 3,3 %.

2010. gada pirmo četru mēnešu inflācijas rādītājs sastāda 1.3%, tas varētu liecināt par to, ka 2010.gada inflācijas rādītājs jau varētu būt ar plus zīmi.

Zemāk darba autore uzskata par nepieciešamo apskatīt arī inflācijas dinamikas izmaiņas Latvijā salīdzinājumā ar Baltijas valstīm.

Līdz ekonomiskās krīzes iestāšanās bija novērojami strauji ekonomikas attīstības tempi, kā arī strauji palielinājās inflācijas pieaugums .

1.3.2.att. Inflācijas izaugsme laika posmā no 2003.g. līdz 2008. g. Baltijas valstīs (%)¹⁶

¹⁶ <http://www.csb.gov.lv>

Visas trīs Baltijas valstis Inflācijas rādītājus ir spējušas būtībā noturēt daudz maz pieklājīgā līmeni, tikai pirms iestāšanās Eiropas Savienībā, jo tā bija viena no prasībām ievērot Mārstrihtas kritēriju un nepieļaut inflācijas celšanos virs noteiktās normas. Nesenā ekonomiskā uzplaukuma un tam sekojošās piebremzēšanās cēlonis visās Baltijas valstīs ir viens un tas pats - iekšzemes patēriņš.

Tā pieaugumu galvenokārt stimulēja valstu pievienošanās Eiropas Savienībai un sekojošā lielā finanšu līdzekļu ieplūšana visu triju valstu ekonomikā. Baltijas valstu IKP prognozes joprojām ir ar pozitīvu zīmi, lai arī pieauguma procenti sāk kļūt stipri pieticīgāki. Tomēr parādās arī bažīgāki skati. Konkrēti - uz Latvijas izaugsmi. Pirmā ekonomikas pārkaršanas pazīme ir IKP straujš pieaugums.¹⁷

Patiešām, Latvijā jau ilgstoši turpinājās strauja ekonomiskā izaugsme. Ekonomiskā aktivitāte pieaug visās galvenajās tautsaimniecības nozarēs, tomēr pieauguma tempi nebija tik strauji visās nozarēs. IKP struktūras analīzes dati apstiprina, ka saglabājas nelabvēlīga tendence: ekonomikas izaugsmes tempu nodrošināšanā lielāko īpatsvaru sniedz nozares, kas galvenokārt vērstas uz iekšzemes pieprasījuma apmierināšanu. Tā ir tirdzniecība, operācijas ar nekustamo īpašumu, finanses un būvniecība. Šo sektoru attīstība pati par sevi nespēj garantēt ilgtspējīgu un noturīgu ekonomisko izaugsmi valstī un liecina par ekonomikas attīstības ne sabalansētību, kad apstrādes rūpniecības ieguldījums izaugsmē ir mērenāks.

Analoģiski Latvijai attīstās arī abas pārējās Baltijas valstis: Igaunija un Lietuva. Straujš iekšzemes kopprodukta pieauguma temps, augsts inflācijas līmenis, maksājumu bilances tekošā konta deficīts – tās ir ekonomikas pārkaršanas pazīmes, kas ir raksturīgas Baltijas valstu ekonomikas attīstībai. No visām trijām Baltijas valstīm Lietuvā situācija patlaban ir vislabākā - Lietuva patlaban ir citā ekonomiskā cikla posmā. Tajā patērētāju optimisms un ārvalstu finanšu līdzekļu ieplūde nebija sasniegusi tādu līmeni kā Igaunijā un jo īpaši Latvijā, tāpēc arī IKP pieaugums tur bija zemāks, tāpat kā inflācija.¹⁸

Latvijas ekonomisti uzskata, ka mazais rūpniecības īpatsvars Latvijas ekonomikā ir viens no būtiskākajiem klupšanas akmeņiem, jo nav pamata, kas ļautu nozīmīgi palielināt eksporta apjomus un tādējādi stabilizēt ekonomisko situāciju. Palēninoties pakalpojumu un būvniecības pieauguma tempiem, Latvijas ekonomikai nav alternatīva dzinējspēka. Rūpniecības apjomu

¹⁷ Maris Laurie, Swedbank, "Baltijas makroekonomiskais apskats", Rīga, 2009. marts

¹⁸ Turpat

pieaugums ir niecīgs - pērn, salīdzinot ar 2006.gadu, rūpniecības produkcijas izlaide Latvijā pieauga vien par 0,5%.¹⁹

Lai kā arī neattīstītos Baltijas valstu ekonomiskās tendences, nākotnē publiski paustiem viedokļiem piekrīt lielākā daļa skeptiski noskaņoto pilsoņu, proti – ekonomiskā attīstība valstīs ir jāsekmē attīstot iespēju robežās visas nozares, neveicinot un nepaļaujoties uz vienas nozares attīstību, kas īstermiņa ļauj iegūt ekonomiskās priekšrocības un izaugsmi.

Būtiskākie inflācijas ierobežošanas pasākumi saistīti ar budžeta un nodokļu politiku, kredītēšanu un citām jomām, kas var uzlabot situāciju nekustamo īpašumu tirgū, darba tirgu, strādājošo produktivitāti un konkurences politiku. Valdība šajā sakarā veido sekojošus pasākumus:

- Plāno sasniegt bezdeficīta budžetu
- Cenšas samazināt valdības birokrātisko aparātu un bezjēdzīgi daudzus sekretariātus, kas ļautu ietaupīt naudu
- Mēģina rast risinājumu, kas paredzētu kompleksu pieeju tautsaimniecības attīstībai,
- Tiek ierobežot kredītēšanas apjoms, cilvēki ir spiesti vairāk rēķināties ar atmaksāšanas nepieciešamību,
- Plāno iesaldēt algas valsts sektorā strādājošiem
- Veic pensiju indeksāciju

Pēc darba autores domām būtu lietderīgāk izstrādāt kompetentiem cilvēkiem attiecīgu attīstības un valsts atveseļošanas plānu, kas strikti noteiktu konkrētās tautsaimniecības nozares, kurām ir jāpievērš īpašā uzmanība un īpašais atbalsts. Turklāt ir jāatzīmē, ka galvenā uzmanība ir jāpievērš ražošanas attīstībai.

1.4. EKONOMISKĀS KRĪZES CĒLOŅU UN IESPĒJAMO RISINĀJUMU APSKATS

Ekonomisti ir vienisprātis, ka krīzes pārvarēšanai būs nepieciešami vairāki gadi, un arī pēc tam, atšķirībā no "treknajos gados" pieredzētā, gan iedzīvotājiem, gan valstij būs jādzīvo atbilstoši saviem ienākumiem. Tomēr politiķu izteiktās prognozes par krīzes ilgumu un kritiena dziļumu ir atšķirīgas. Vērojama tendence paust, ka krīze savu zemāko punktu sasniegusi š.g.

¹⁹ Aiga Pelane, Inguna Ukenābele, VSAI" Latvijas Vēstis", "Komersanta Vēstnesis" 20.02.2008. 23.lpp.

otrajā pusē. Taču pagaidām trūkst skaidru mērķu, kuru sasniegšana nozīmētu krīzes beigas, jo valstij ir daudzas nepieciešamības un īpaši trauslas nozares, kurām atņemt finansējumu vienmēr ir sarežģīti.

Lai arī, kas tiktu vainots pie finanšu krīzes sākšanās un izplatības, vienprātība valda uzskatā, ka ir jāmeklē risinājums nevis vainīgie, jo globālais finanšu krīzes process jau ir uzņēmis savus apgriezienus un to apstādināt vairs nav iespējams. Iespējams ir tikai apzināt krīzes izraisītas sekas, ka arī censties mīkstināt krīzes izraisītos procesus.

Globālās ekonomikas krahs ir acīm redzams. Starptautiskais Valūtas fonds (SVF) un Pasaules Banka (PB) nāca klajā ar paziņojumu, ka no ieilgušās globālās kredītu krīzes vislielākie draudi pastāv jaunattīstības valstīm, jo tām ir mazāk resursu savu banku glābšanai no sabrukuma.²⁰

SVF un PB apsolīja izmantot “visu resursu spektru”, lai palīdzētu valstīm, kuras pašas nespēj tikt galā ar finanšu krīzi. SVF dalībvalstis solījušas turpināt palīdzības sniegšanu nabadzīgajām valstīm, neskatoties uz savām problēmām. Aptuveni 30 valstis saskaras ar nopietnu robu budžetā, jo sarukuši eksporta apjomi un nenāk nauda no ārzemju investoriem.²¹

2008. gada septembris un oktobris pārvilka treknu svītru pāri bezkrīžu teorijā. Atklājās, ka tradicionāli depozītu bankas, kurām ir jāminimizē riski un jādiversificē nauda, formāli izpildīja nosacījumus, sadalot noguldītāju naudu pa desmit investīciju banku ieguldījumiem. Taču tika noklusēts, ka visi šie ieguldījumi bija atdoti vienai nozarei – hipotekārajiem kredītiem – un bankas bija nevis diversificējušas riskus, bet “visas olas iekrāvušas vienā grozā”. Rezultātā uz bankrota sliekšņa nonāca visas lielākās ASV un liela daļa Rietumeiropas banku.

Paredzams, ka pasaules ekonomikas izaugsmes tempi 2009.g. – 2010. gadā strauji samazināsies. Attīstīto valstu ekonomikas pieaugums 2009. gadā labākajā gadījumā varētu sasniegt 0.5% (2.6% bija 2007. gadā), turklāt dažās valstīs būs vērojama recesija (piemēram, Itālijā, Spānijā, Lielbritānijā un ASV), daudzās citās – tikai pavisam neliela izaugsme vai stagnācija (piemēram, Vācijā, Francijā, Japānā). Pat Zviedrijā un Somijā, kuras līdz šim attīstījās dinamiski, tiek prognozēta tikai ļoti lēna izaugsme. Sagaidāms, ka 2010. gads būs labāks par 2009. gadu, tomēr pieaug varbūtība, ka arī 2010. gadā izaugsme būs ļoti vāja. Tātad pasaules ekonomikā ir iestājusies dziļākā un ilgstošākā recesija vairāku desmitgažu laikā.²²

²⁰ ohn Gray. False Dawn. The Delusions of Global Capitalism, New York: The New Press, 1998. Ursinus College Library.p.56

²¹ <http://www.2v.lv/index.php/economics/37-ekonomika/1275-analtii-pasaules-ekonomikas-vieng-cerba-ir-patrjibric-valsts>

²² Nordea Bankas nepublicētais resurss

Ekonomikas atveseļošanās cerības ir saistītas ar dažādu valstu valdību veiktajiem atbalsta pasākumiem. Diemžēl šie pasākumi līdz šim nav bijuši tik veiksmīgi, kā cerēts. Vislielākās neuzticēšanās laiks ir pagājis, taču reālās ekonomikas situācija joprojām ir ļoti nepatīkama un ar finanšu tirgiem saistītie riski nav zuduši. Kā minēts iepriekš, valdību atbalsta pasākumu efektivitāte pagaidām ievērojami atpaliek no gaidītajiem rezultātiem, taču daudzām valstīm vairs nav atlicis daudz iespēju īstenot vēl kādus papildu pasākumus.

Finanšu tirgu satricinājumi būtiski ietekmējuši procentu likmes: strauji samazinoties optimismam, likmes naudas tirgos ir krasi pieaugušas. Arī lielāko centrālo banku saskaņotais procentu likmju samazinājums situāciju naudas tirgos neuzlaboja. Tirgus procentu likmes sāka samazināties tikai pēc tam, kad centrālās bankas un valdības īstenoja iedarbīgus pasākumus optimisma līmeņa paaugstināšanai, piemēram, sniedzot garantijas, iepludinot tirgū papildus naudu, izstrādājot finanšu krīzes pārvarēšanas plānus. Tomēr prognozēts, ka tirgu likviditāte joprojām būs zema, bet starpība starp bāzes procentu likmēm (centrālo banku likmēm) un tirgus likmēm saglabāsies liela, lai gan pakāpeniski samazināsies. Līdz ar to mēs varam prognozēt, ka, atjaunojoties uzticībai tirgiem, naudas tirgus likmes kritīsies. Tomēr joprojām pastāv arī situācijas pasliktināšanās risks, proti, naudas tirgus procentu likmes varētu īslaicīgi paaugstināties.

2009. gadā procentu likmes pasaules tirgos turpina samazināties, jo centrālās bankas samazina savas procentu likmes, un riska maržas samazinās līdz ar ļoti pakāpenisku uzticības atjaunošanos. Situācija ir citāda „riskā reģionos”, pie kuriem pieskaitāmas arī trīs Baltijas valstis. Lai gan procentu likmes Igaunijā un Lietuvā ir stabilizējušās, riska maržas ir pieaugušas. Latvijā procentu likmes līdz šim ir augušas, jo ekonomiskā situācija joprojām pasliktinās un ir skaidri redzamas turpmākās ar budžetu saistītās problēmas. Nav paredzams, ka tuvākajā laikā centrālās bankas varētu paaugstināt procentu likmes, faktiski tirgi joprojām cer uz vēl lielāku procentu likmju samazinājumu eirozonā. Tomēr daudzās valstīs (piemēram, ASV) procentu likmju samazināšanas iespējas ir (gandrīz) izsmeltas, jo tās jau ir tuvu nullei. Procentu likmes visticamāk tiks palielinātas tikai 2010. gadā, ja pasaules ekonomika sāks atveseļoties un pieaugs inflācijas riski.²³

Visoptimistiskāko laika punktu, kad Latvijas iedzīvotāji varēs uzelpot no pēdējos mēnešos pieredzētā IKP krituma, bezdarba kāpuma un budžeta samazināšanas, prognozē par premjeru kļuvušais Valdis Dombrovskis. Pēc viņa teiktā, tas varētu notikt nākamā gada rudenī.

²³ <http://www.2v.lv/index.php/economics/37-ekonomika/1275-analtii-pasaules-ekonomikas-vieng-cerba-ir-patrji-bric-valsts>

Tomēr arī viņš nerunā par atgūšanos. Citu prognozes par pilnīgu ekonomikas atgūšanos svārstās pat līdz septiņiem gadiem.

Patlaban nedz ekonomikas ministrs Artis Kampars (JL), nedz Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras vadītāja Žaneta Jaunzeme - Grende nenosauc konkrētus parametrus, kā vajadzētu pieaugt eksportam, lai varētu runāt par Latvijas ekonomikas atveseļošanos. Ir nepieciešams pārstrukturēt visu Latvijas ekonomiku, taču, kā tas izpaudīsies, Ekonomikas ministrija lems kopā ar īpaši izveidotu augsta ranga uzņēmēju grupu.

Arī ekonomisti nedod skaidrus norādījumus, uz kā rēķina vajadzētu ietaupīt. Vēl 2009. gada janvārī investīciju bankas pakalpojumu un finanšu konsultāciju uzņēmuma "Prudentia" padomes loceklis Ģirts Rungainis norādīja, ka nav cita ceļa kā taupības pasākumu ieviešana un, ka to varētu darīt rūpīgi izvērtējot - nevis visām nozarēm "nogriežot" vienādā apmērā. Savukārt ekonomisti jau toreiz norādīja, ka budžeta ieņēmumu un izdevumu attiecības neatbilstība paredzētajam, liks valdībai vēl samazināt budžetu par 5% līdz 10%.

Rīgas Ekonomikas augstskolas pasniedzējs Andris Strazds intervijā žurnālam "Rīgas Laiks" martā atzina, ka neizbēgami, mazinot budžetu, atsevišķas nozares cietīs ļoti krasi.

Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera (LTRK) izstrādāja un valdībai iesniedza priekšlikumu deklarāciju, ka uzņēmumu likviditātes palielināšanai ieviest reverso PVN maksāšanas kārtību, samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokli, mazināt nodokļu un nodevu slogu uz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem., pauž, ka par Latvijas piemēru ir jāklūst kaimiņvalstu nodokļu sistēmai. Ir jāskatās nevis uz atsevišķiem nodokļiem, bet gan kopumā - nodokļu slogs nedrīkst būt augstāks nekā kaimiņvalstīs. Pat tiem uzņēmumiem, kuri būtu gatavi eksportēt, jādod nodokļu atlaides, tādējādi kompensējot lata vērtību, kas apgrūtina Latvijas uzņēmēju konkurētspēju ar to valstu uzņēmējiem, kur valūta vairāk vai mazāk ir devalvēta.

Kad kļuva zināms, ka pieaug Pievienotās vērtības nodokļa likme, daudzi uzņēmēji norādīja, ka bijis nepieciešams mazināt to, nevis paaugstināt. Īpaši jau tādēļ, ka Lietuvā un Igaunijā Pievienotās vērtības nodokļa likmes un līdz ar to arī izmaksas un cenas veikalos ir zemākas. Tas savukārt liek uzņēmējiem apsvērt iespēju pārcelt savas ražotnes ārpus Latvijas.

Atskatot vārdam "krīze", jau, pats par sevi saprotams, rodas negatīvas emocijas, tādēļ lieki uzdot jautājumu vai Latvijas iedzīvotāji ar to ir apmierināti, tomēr svarīgi uzzināt kurus Latvijas iedzīvotājus tā visvairāk skārusi un cik lielā mērā. Pēc "Latvijas fakti" veiktās aptaujas - 71,7% - Latvijas iedzīvotāju ekonomisko situāciju valstī vērtē kritiski:

- Kopumā savas ģimenes finansiālās situācijas izmaiņas pēdējā gada laikā respondenti vērtē pozitīvāk nekā ekonomisko situāciju valstī. Savukārt 59,7% respondentu skatījumā ģimenes finansiālā situācija ir palikusi bez izmaiņām vai ir uzlabojusies.
- Aptaujā secināts, ka 59,9% iedzīvotāju kredītu atmaksa nerada kādas būtiskas problēmas, savukārt ar kredīta atmaksāšana rada problēmas 38,2% kredītņēmēju jeb 16% no visiem aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem. Gandrīz katrs otrais jeb 42,7% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju to nosauca kā vienu no trim svarīgākajām problēmām, papildus uzsverot nepieciešamību pensiju un algu paaugstināšanai, kā arī jaunu darba vietu radīšanai.
- Pētījumā norādīts, ka sabiedrībā valda viedoklis - 51,4% aptaujāto, ka bezdarba līmenis nākamā gada beigās pieaugs.
- Izvērtējot valsts un pašvaldību sniegto pakalpojumu kvalitāti un pieejamību, iedzīvotāji vispozitīvāk vērtē izglītības pieejamību - 55,5% respondentu, kā arī drošību mājokļu tuvumā.
- Kritiskāk iedzīvotāji vērtē sociālās aprūpes pakalpojumu un bērnu aprūpi pieejamību.
- Kritiski tiek vērtēts ielu un ceļu stāvoklis iedzīvotāju dzīvesvietās.²⁴

Eksporta veicināšana, ES fondu apgūšana, uzņēmumu konkurētspēja un valsts birokrātijas mazināšana ir tie virzieni, kurus gan uzņēmēji, gan politiķi nosaukuši par prioritāti krīzes pārvarēšanai.

Lai veicinātu eksportu uzņēmēji aicinājuši ieviest īpašu kredītu sistēmu un uzsākt kredītu izsniegšanu, ieviest amatpersonu motivācijas sistēmu eksporta veicināšanai, samazināt darbaspēka izmaksas preču un pakalpojumu eksporta konkurētspējas sekmēšanai.

Savā deklarācijā valdība solījusi savus soļus tautsaimniecības atveseļošanai. Piemēram, valsts sola aizsargāt iekšējo tirgu, jo līdzīgu politiku piekopjot citas Eiropas savienības valstis. Tomēr ekonomisti jau norādījuši, ka šāds solis atbaidītu ārvalstu investorus un Latvijas spēja piesaistīt ārvalstu kapitālu ir vēl viens priekšnosacījums Latvijas ekonomikas atgūšanās procesā. Tāpat plānots nodrošināt vienlīdzīgus konkurences apstākļus mazumtirdzniecībā un īstenojot pasākumus, lai mazinātu administratīvo slogu pakalpojumu tirgū, ieviest darboties spējīgu eksporta garantiju shēmu eksporta rentabilitātes kāpināšanai, izstrādāt un ieviest kompensācijas

²⁴ <http://www.omvua.lv/raksti/2033-ptijums-baltijas-valstu-ekonomikas-stabilizies.html>

darījumu politiku valsts iepirkumiem aizsardzības aprīkojuma un augsti tehnoloģisko produktu jomā.

Lai cik tas arī nebūtu dīvaini, bet krīzei ir arī pozitīvas nianšes. Tā liek pilnībā pārskatīt valsts darba organizāciju. Gribot negribot jālikvidē daudzas organizācijas un amati, kas izveidoti partijas biedru, radu un draugu uzturēšanai ar ļoti „pieklājīgām” algām. Tas liek pārvērtēt daudzus valsts un pašvaldību pasūtījumus, ienākumi no kuriem atkal būtu papildinājuši partiju kases, radu, draugu un “vajadzīgu” cilvēku maciņus. Situācija liek pārvērtēt dažādas iepriekš pielaistās kļūdas. Protams, visas šīs parādības vēl neizzudīs no mūsu dzīves, bet apmērs stipri vien mazināsies.

Kopumā Eiropas valstīs līdz 2008. gada novembrim finanšu krīzes dēļ darbu bija zaudējuši jau 600 tūkst. cilvēku. Ar masu atlaišanām kompānijas mēģina optimizēt savus izdevumus un tādējādi izbēgt no lielām finanšu krīzes sekām. Finansiālās un ekonomiskās krīzes dēļ darbu līdz 2009. gada beigām pasaulē zaudēs 20 miljoni strādājošo, aprēķinājusi Starptautiskā darba organizācija. Ja krīze ekonomikas sektorus skars dziļāk, šie skaitļi var krietni pieaugt. Masveida atlaišana sākumā skar tos sektorus un profesijas, kuras pirmās ietekmējušas krīzes sekas. Ekonomisko procesu attīstība liecina, ka visvairāk globālā finanšu krīze skar un skars finanšu, celtniecības, tūrisma, auto tirgu, nekustamā īpašuma un tirdzniecības sektoru. Finanšu un celtniecības nozares būs vislielākās zaudētājas. Tiek prognozēts, ka pēc krīzes bankas atgūsies ātrāk nekā celtniecības sektors, kurā gaidāmi daudz lēnāki atveseļošanās tempi.

Vienlaikus tiek uzsvērts, ka valstīs, kurām ir plašs iekšējais tirgus un kuras nav īpaši orientējušās uz eksportu, darba tirgus vieglāk pārcietīs krīzi. Finanšu krīze ir spējīga kļūt par stimulu pasaules lielvalstīm saliedēties, liekot tām atskārst kopīgas intereses, daudzpusējas sadarbības nepieciešamību un atteikšanos no egoisma, kas šodien piemīt visiem bez izņēmuma lielās politikas subjektiem. Lielbritānijas premjers Gordons Brauns, kurš Londonā uzņēma pasaules 20 ekonomiski spēcīgāko valstu līderus, atzinis, ka diena, kurā pieņemts šis lēmums, ir vēsturiska, jo pasaule apvienojusi savus spēkus, lai cīnītos pret recesiju. Kopumā pasaules ekonomikas stabilizēšanai paredzēts tērēt 5 triljonus USD, kas ir lielākā summa, kāda jebkad iepludināta pasaules ekonomikā. Šajā astronomiskajā summā iekļauti arī finanšu līdzekļi, kas izmantoti tiks nākamgad.²⁵ Samitā līderi arī pieņēmuši N. Sarkozi un Vācijas kancleres Angelas Merkeles ultimātu par finanšu tirgu regulēšanas pastiprināšanu un nodokļu patvērumvalstu

²⁵ Jānis Lasmanis, Dienas Bizness, “Pasaules ekonomikas glābšana izmaksās 5 triljonus USD”, 03.04.2009,6.lpp.

tiesību ierobežošanu. Šo pasākumu iekļaušanu vienotajā komunikē būtiski esot sekmējis B. Obama, kas palīdzējis atrisināt domstarpības starp N. Sakrozi un Ķīnas prezidentu Hu Džintao.

No pasaules ekonomikas glābšanas viedokļa vislielākās šaubas rada valstu – izejvielu ieguvēju perspektīvas. Krievijas un Brazīlijas iedzīvotāji kļūst nabadzīgāki nacionālo valūtu vērtības krituma dēļ. Naftas cenu kritums un ASV dolāra nostiprināšanās pēdējo triju mēnešu laikā ir noveduši pie Brazīlijas reāla vērtības krituma par 50%, savukārt Krievijas rublis ir kļuvis mazvērtīgāks par 20% un arī tad tikai pateicoties Krievijas Bankai, kura tērē miljardus valūtas rezervju, lai noturētu rubli.

Otrs faktors ir tas, ka pat pozitīvu IKP izaugsmes rādītāju 2009. gadā gadījumā, abu šo valstu patērētāji diezīn vai kļūs bagātāki. Ja iepriekšējos gados algu pieaugums Krievijā ievērojami apsteidza IKP pieaugumu, tad tagad situācija ir mainījusies. Augstās inflācijas dēļ darba devēji samazina personāla izmaksas, algas, aizvien plašākas kļūst darbinieku atlaišanas, tiek likvidētas dažādas piemaksas, utt., kas faktiski nozīmē, ka reālais darba algas pieaugums Krievijā 2009. gadā būs ar mīnus zīmi. Tāpat Krievijā ir faktiski apstājusies dažādu kredītu izsniegšana, tamdēļ šī valsts diezīn vai atradīsies pasaules ekonomikas glābēju pirmajās rindās. Tieši tāpat tur nebūs arī Indijas, kura ir pati nabadzīgāka no BRIC valstīm un ar ļoti ierobežotu spēju palielināt patēriņu.

Situācija Brazīlijā ir nedaudz cita, jo šī valsts īsteno uz inflācijas apkarošanu vērstu, ļoti elastīgu monetāro politiku, Brazīlijā ir atklāts kapitāla tirgus un šai valstij arī ir liela ārvalstu investoru uzticība. (Brazīlijas valdība vairākkārt uzsvērusi, ka viens no valsts stratēģijas mērķiem ir importa aizstāšana ar vietējo produkciju, un arī tas daļēji varētu sekmēt patēriņa pieaugumu.)

Galvenās cerības, kā jau minēts, saistās ar Ķīnu, kurai ir milzīgas valūtas reserves (2 triljoni ASV dolāru), kas ļauj Pekinai īstenot grandiozas ekonomikas stimulēšanas programmas. Uzskata, ka Ķīna gatavojas šiem mērķiem tērēt līdz 13% sava IKP. Atbilstoši pēdējam, novembrī publiskotam plānam, valdība līdz 2010. gadam gatavojas piešķirt vairāk nekā pustriljonu ASV dolāru desmit “stratēģisku” ekonomikas sfēru attīstībai.

Otrs faktors, kuru uzsver ekonomisti, ir fakts, ka Ķīnas patērētāju izdevumi pieaug gluži vai triecientempā – mazumtirzniecības apjomi Ķīnā oktobrī palielinājās par 22% un daudzi analītiķi apgalvo, ka kopš 2007. gada oktobra Ķīnas patērētāju ieguldījums pasaules ekonomikā ir lielāks, nekā amerikāņu patērētāju devums.

Šī valsts no eksporta arī pakāpeniski pārorientējas uz iekšzemes patēriņu, bet algas pēdējo 3 gadu laikā Ķīnā ir augušas triecientempā – vidēji par 20% gadā. Vienlaikus patēriņa līmenis Ķīnā ir tikai 35% no IKP, kamēr attīstītajās valstīs tas veido 70-80%, tā kā reserves ir ievērojamas. Līdz ar to nākas secināt, ka iespējams drīz vien pasaules ekonomiskā samēra attiecības pasaules tirgos var mainīties.

2. LATVIJAS VALSTS EIROPĀ. SADARBĪBA KRĪZES IETEKMĒ

2.1. EKONOMISKĀS KRĪZES VĒSTURISKIE PIEMĒRI

Vispasaules ekonomiskās nestabilitātes situācijas iemesli ir smagās finanšu krīzes ietekme uz reālo ekonomiku, lejupslīde visā pasaulē, kas izpaužas kā tirdzniecības un ražošanas samazināšanās, un nekustamo īpašumu tirgus korekcija visās valstīs.

2008.-2009. gada globālā finanšu krīze ir apjomīgākā finanšu krīze kopš lielās depresijas, kas turpinās pašlaik (2009. gada janvārī). 2008. gada septembrī bija vērojamas pirmās krīzes pazīmes, kad ASV likvidējās, apturēja darbību vai sašaurinājās vairāki finanšu sektora uzņēmumi. Jau vairākus mēnešus pirms septembra dažādos finanšu žurnālos tika izteikti brīdinājumi par sagaidāmo krīzi, analizējot vairāku vadošo ASV un Eiropas kredītiestāžu stabilitāti, sakarā ar krīzi hipotekāro kredītu nozarē.

Līdz ar ASV lielāko finanšu institūciju sabrukumu, krīze ātri pārauga no vietējiem uz globāliem apmēriem un bija vērojams vairāku Eiropas kredītiestāžu finansiālais sabrukums un kritums biržu indeksos ar lielu akciju tirgus vērtības²⁶ un tirdzniecības apjomu samazinājumu.²⁷ Krīze ir radījusi ievērojamas likviditātes un finanšu problēmas vairākām kredītiestādēm ASV un Eiropā un tā pāraugusi arī par ievērojamu likviditātes krīzi. Vairāku valstu politiskie vadītāji, finanšu ministri un centrālo banku vadītāji veic savstarpēji saskaņotus krīzes novēršanas pasākumus, bet krīze tomēr turpināja attīstīties un noveda pie valūtu krīzes, kad vairāki investori pārvērta savas investīcijas tādās spēcīgākās valūtās kā jēna, ASV dolārs un Šveices franks. Līdz ar to vairākas valstis vērsās pie Starptautiskā Valūtas Fonda pēc palīdzības.

2009. gada 3. septembrī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija paziņoja, ka globālā ekonomikas recesija apstājas un paredzamā ekonomikas atlabšana būs straujāka, nekā agrāk prognozēts

2009. gada sākumā iekšzemes kopprodukts samazinājās par 0,3 % gan eirozonā, gan visā Eiropas Savienībā. Tas nozīmē, ka teorētiski eirozonu piemeklēja pirmā lejupslīde, jo divus ceturkšņus pēc kārtas novērots iekšzemes kopprodukta samazināšanās.

²⁶ Norris, Floyd (2008-10-24). "United Panic", The New York Times. Atjaunināts: 2008-10-24

²⁷ Evans-Pritchard, Ambrose (2007-07-25). "Dollar tumbles as huge credit crunch looms", Telegraph.co.uk, Telegraph Media Group Limited. Atjaunināts: 2008-10-15

2009.gada pirmā ceturkšņa apsekojumu dati liecina par lejupslīdi dažādās nozarēs un valstīs, ievērojami pasliktinājušies arī citi nozīmīgākie rādītāji, tāpēc š.g. pirmajā pusē iekšzemes kopprodukta kritums turpinājās.

Finanšu krīze, ekonomikas globālais cikls, arī nekustamā īpašuma tirgus sabrukums dažās dalībvalstīs — šie faktori ļauj prognozēt, ka lejupslīde turpinās skart dažādas nozares daudzās valstīs. Ekonomikas augšupejas laikā privātie ieguldījumi bija galvenais ekonomikas dzinējspēks, taču tagad tie ir krasi samazinājušies, jo ir ievērojami mazinājusies ražošanas jauda, pasliktinājušās ekonomiskās prognozes un sašaurinājušās finansējuma iespējas.

Lielākajā daļā dalībvalstu situācija darba tirgū 2009. gadā pasliktinājās. Nodarbinātības koeficients mainījās lēnāk nekā tas botika ar iekšzemes kopprodukta koeficientu, tomēr paredzams, ka ar 2010. gadu nodarbinātības pieaugums palielināsies, jo jau 2009. gadā bezdarba līmenis Eiropas Savienībā pieauga līdz 8,8 % (eirozonā — līdz 9,3).

Protams, ka minētā krīze, kuras sekas vēl joprojām ir jūtamas un neizzudīs vēl pēc ekonomistu domām ilgu laiku nav vienīga. Darba autore uzskata par lietderīgu un pamācošu apskatīt arī citas vēsturē zināmās finanšu krīzes.

Meksikas vai tā sauktā "Tekilas krīze" bija dramatiskākā krīze valsts vēsturē. Tā bija tipiska valūtas krīze, kuras galvenais iemesls bija peso piesaiste pie ASV dolāra ar pārvērtētu valūtas kursu. Izsīkstošās ārvalstu rezerves un apjomīgais tekošā konta deficīts izraisīja strauju peso vērtības samazināšanos - ļoti īsā laikā tā samazinājās uz pusi. Tas, savukārt, radīja valdībai problēmas atmaksāt apjomīgo dolāros denominēto parādu. Procentu likmes strauji auga un kredītņēmēji nespēja nokārtot savas saistības, daudzas bankas bankrotēja.

Meksikas IKP 1995. gadā samazinājās par 6.2%. Problēmas, kuras nācās pārdzīvot Meksikai, bija līdzīgas tām, kas norisinājās Āzijas reģionā. Straujā ekonomiskā izaugsme piesaistīja aizvien vairāk ārzemju investoru, kas pirka arī pievilcīgos nekustamos īpašumus. Pēc analītiķu aplēsēm laikā no 1990. līdz 1994. gadam Meksikas ekonomikā tika iepludināti 104 miljardi dolāru. Tik ievērojama kapitāla plūsma izraisīja asu deficītu, nekustamo īpašumu cenu celšanos un hipotekārā tirgus attīstību (+25% ik gadu).

1994. gadā notika spekulatīvs uzbrukums peso, pēc kā valdībai nācās noteikt nacionālajai valūtai peldošo kursu. Rezultātā nacionālā naudas vienība sabruka, bezdarbs sasniedza 7,6%, bet inflācija uzšāvās līdz 52%. Runājot par nekustamo īpašumu, tā cenas gada laikā samazinājās par 10%. Tomēr, pateicoties savlaicīgai valsts varas reakcijai un starptautisko organizāciju palīdzībai, meksikāņiem visai ātri izdevās situāciju izlabot un tirgus attīstība atkal sāka virzīties

augšup. Reaģējot uz krīzi, tika ieviests peldoša valūtas kursa režīms, sabalansēta makroekonomiskā politika, kā arī reformēta banku sistēma. SVF (Starptautiskā Valūtas fonds) ASV piešķīra Meksikai tolaik rekordlielus aizdevumus. Pēc krīzes bija vērojama stabilizācija, uzlabojās ekonomiskā situācija, tomēr strukturālo reformu īstenošanas gaita bieži vien bija lēna un neefektīva.

Dienviņšdesmitgadējās valstu valūtas un finanšu krīze aizsākās 1997.gada sākumā. Pēc gandrīz desmit gadus ilga un strauja ekonomikas pieauguma sāka parādīties atslābuma pazīmes – pazeminājās īpašuma un akciju vērtība, kā arī eksports. Ķēdes reakciju izraisīja sākotnēji neviena īpaši neievērots un noklusēts skandāls kādā Taizemes komercbankā. Atklājās, ka šī finanšu institūcija apšaubāmos kredītos bija izsniegusi vairākus miljardus ASV dolāru. Tam sekoja banku krīze, kuru Taizemes valdība vairs nespēja kontrolēt, kas galu galā noveda pie nekontrolētas situācijas arī šīs valsts finanšu sistēmā. Taizemes centrālā banka neizturēja valūtas spekulantu spiedienu un ļāva devalvēt nacionālās valūtas vērtību līdz pat 40%, kas izvērtās vērtspapīru tirgu krahā.

Straujā lejupslīde Taizemes ekonomikā drīz izraisīja krīzi arī pārējās reģiona valstīs – Indonēzijā, Malaizijā, Filipīnās un Dienvidkorejā. Līdz 1997.gada beigām visu Dienvidaustrumāziju pārņēmusī krīze jau bija novedusi bankrotā neskaitāmas korporācijas un finanšu institūcijas, kā arī izraisījusi Āzijas valstu valūtu vērtības krišanos par vairāk nekā 40%. Krīze atklāja daudz aizdomīgu darījumu, kā arī ne viena vien finansista un politiķa korumpētību, kas agrākās Āzijas ekonomiskās attīstības aizsegā bija palikusi nepamanīta. Krīzes laikā pat vairāki biznesmeņi finanšu problēmu dēļ izdarīja pašnāvības. Jāņem vērā, ka Āzijas saimnieciskā un finanšu krīze sākās gandrīz nemanāmi un sākotnēji tās bīstamība un lipīgums tika novērtēti pārāk zemu. Krīze skāra arī Japānas ekonomiku. Krita valdības, bet Indonēzijā pat tika gāzts ilggadējais diktators Suharto. Āzijas krīzes ārējās izpausmes sākums varētu tikt datēts ar 1997.gada. 3.martu. Šajā datumā Taizemē tika oficiāli paziņots par problēmām divās vārdā nenosauktās finanšu kompānijās. Šā paša gada pirmajā pusē vairāki desmiti Taizemes finanšu kompāniju saņēma atbalstu no valsts centrālās bankas, lai nodrošinātu to likviditāti. Palīdzības sniegšana gan netika izziņota publiski.

Zemāk darba autore piedāvā ieskatīties Latvijas lielās kaimiņvalsts krīzē – Krievijas krīzē, kas norisinājās 1998.gadā. Turklāt ir jāatzīmē, ka minētā krīze būtiski ietekmēja arī mūsu valsts ekonomikas stabilitāti.

Krievijas finanšu krīze ir unikāla, ekspertu domas par pasludināto defaultu un krīzes iemesliem dalās. Atsevišķi eksperti uzskata, ka valsts defaultu pasludināja pilnīgi nevajadzīgi, jo ekonomiskās problēmas bija valūtas krīze nevis parādu krīze. Valūtas krīzi ietekmēja gan iekšējās, strukturālas problēmas, gan ārējā vide (Āzijas krīze un resursu cenu pasaulē izmaiņas), bet parādu krīzi – valsts politika. Vērtējot Krievijas finanšu krīzes norisi, jāatzīst, ka tās pirmsākumi ir meklējami pārejā no sociālistiskās saimniecības uz tirgus ekonomiku, tomēr pirmie ekonomisko problēmu rosinātāji saistās ar Āzijas krīzi, kad 1997.gadā Krievijas tirgus piedzīvoja kritumu, reaģējot uz problēmām Āzijā.

1998.gada martā Krievijas prezidents Boriss Jeļcins atlaida premjerministru Viktoru Černomirdinu, viņa vietā amatā ieceļot bijušo enerģētikas ministru Sergeju Kirijenko. Situācija tirgos šajā mēnesī saglabājās ļoti smaga. Maijā notika plaši ogļraču protesti par neizmaksātajām algām, Krievijas tirgi turpināja grīmt, Krievijas Centrālā banka palielināja procentu likmes līdz 150%, tā cerot saglabāt investoru interesi par Krievijas rubli. Jūnijā procentu likmes tika samazinātas līdz 60%, tika panāktas vienošanās par milzīgu starptautisko finanšu institūciju aizdevumu paketēm ekonomikas stabilizācijai, tomēr augustā Krievijas Centrālā banka atzina, ka starpbanku tirgus ir paralizēts (likviditātes un konfidences trūkums), akciju tirgus kritās tā zemākajā līmenī pēdējo divu gadu laikā. Krievija pasludināja defaultu, veica rubļa devalvāciju, valūtas maiņas kursi sabruka. Centrālā banka pārtrauca intervences rubļa atbalstam, Jeļcins atlaida Kirijenko valdību un amatā atjaunoja Černomirdinu.

Centrālā banka pārtrauca ASV dolāra tirdzniecību Maskavas starpbanku valūtas biržā, uz Krievijas krīzi reaģēja arī pasaules tirgi, pat Volstrīta. Analizējot šos notikumus, jānorāda, ka pārejas ekonomikas arī līdz Krievijas 1998.gada augusta notikumiem bija pieredzējušas problēmas saistībā ar nacionālajām valūtām. 1998.gada augusta Krievijas valūtas krīze, iespējams, bija raksturīgākais piemērs, bet to ievadīja līdzīgas krīzes Bulgārijā un Rumānijā 1996.gadā, Ukrainā un Baltkrievijā 1997.-1998.gadā. Arī 1998.gada nogalē līdzīgas problēmas piemeklēja Kirgīziju un Gruziju. Eksperti uzskata, ka Krievijas krīze tika saasināta ar lēmumu par īstermiņa un vēlāk ilgtermiņa parādu defaultu. Šāds lēmums bija pilnīgi nevajadzīgs – parādu krīzi mākslīgi izraisīja valdība. Pretēji – Dienvidaustrumāzijas valstu valūtas nebija pārvērtētas, makroekonomiskā politika bija piesardzīga un ekonomikas pamati bija labi. Šo valūtu sagrūšana bija blakus efekts privātā sektora aizņēmumu krīzei, kas bija rosināta ar pārāk intensīvu kreditēšanu un kompāniju finansēšanu ar aizņemšanos ārvalstīs. Dažas dienas pēc 1998.gada 17.augusta Krievijas rublis, kas iepriekšējos trīs gadus bija stabils, zaudēja vairāk nekā 60% no

tā vērtības, cenas cēlās par 50% tikai divos krīzes mēnešos, lai arī pirms krīzes mēneša inflācija bija mazāk kā 1%. Reālā izlaide 1998.gadā kritās par aptuveni 6% pēc nelielā pieauguma 1997.gadā 0,6% apmērā.

Jāatzīmē, ka Krievijas krīze ir saistīta ar Dienvidaustrumāzijas šoku – tas ietekmēja visu pasauli un it īpaši attīstības un pārejas valstu ekonomikas, piemēram, kaut vai iedragājot investoru uzticību, bet specifiski Krievijas gadījumā ar pasaules cenu dinamiku. Citi eksperti, vērtējot parāda apmēru, atzīst, ka īstermiņa spiediens tomēr bija vērojams, lai arī kopējais parāda apmērs nebija liels – 130 miljardi ASV dolāru ārvalstu saistībās un 70 miljardi ASV dolāru obligācijās – kopā 200 miljardi ASV dolāru jeb stipri mazāk kā parādu apmēri Rietumu valstīm. Problēma bija 70 miljardos ASV dolāru – obligācijās, kas mēnesī prasīja izdevumus 6 miljardu ASV dolāru apmērā. Gandrīz 20 miljardus no šī aizņēmuma veida turēja ārvalstu investori. Atsevišķi eksperti situāciju Krievijā raksturoja kā “Patjomkina kapitālismu”. Tika norādīts, ka Krievijas finanšu sistēma bija haotiska, lai arī tās čaula izskatījās veidota uz tirgus ekonomikas pamatiem, tās pamati saglabājās uz sociālisma principiem. Tiek atgādināts, ka Krievijas rubli nevarēja brīvi tirgot bez speciālām atļaujām. Krievijas iedzīvotāji nevarēja likumīgi nosūtīt savu kapitālu uz ārvalstīm, tomēr šie ierobežojumi nepasargāja ievērojamu nelegālu kapitāla aizplūšanu. Tāpat problēmas padziļināja banku darbība kā valdības aģentiem – lielākās Krievijas bankas nemobilizēja noguldījumus ražošanas vajadzībām.

Atšķirībā no centrālajām bankām tirgus ekonomikā, kas pārrauga situāciju kredītu tirgos, Krievijas Centrālā banka sniedza kredītus privātiem uzņēmējiem. Arī Krievijas valdības nepārliciecinās finanses un Āzijas krīzes ietekme rosināja Krievijas finanšu krīzi. Savukārt jau krīzes laikā rubļa devalvācija un defaults līdz bankrotam noveda daudzas lielas Krievijas bankas. Kā norāda šī viedokļa piekritēji, krīze tomēr ir radījusi iespēju mainīt Krievijas finanšu sistēmu, piemēram, atceļot ierobežojumus valūtas tirgos. Lai arī tas varētu negatīvi ietekmēt rubļa pozīcijas norēķinos, tomēr tas nozīmētu, ka Krievijas Centrālajai bankai būtu mazāk iespēju valdības izdevumus finansēt ar rubļu masas palielināšanu. Kā Krievijas krīzes iemesli arī tiek saukti Krievijas iedzīvotāju un uzņēmumu nodokļu parādi budžetam, piemēram, valsts gāzes monopola “Gazprom” nodokļu saistības bija 8 miljardu ASV dolāru apmērā, noziedzība – korupcija, kriminālā darbība, valsts kompāniju sasteigtā un nekompetentā privatizācija, bartera izmantošana tirdzniecībā.

Darba autores uzskaitītās krīzes nav vienīgās, to vēsture ir samērā plaša. Vienīgais darba autores atzīmējums šajā sakarā ir tas, ka jebkura krīze izdara būtisko ietekmi īpaši uz savām

kaimiņvalstu ekonomiku un ekonomisko stabilitāti, jo parasti kaimiņvalstu starpā pastāv savstarpējās ekonomiskās attiecības, kas rezultātā cieš. Turklāt jebkuras valsts ekonomiskā jeb finanšu krīze izdara nopietnu ietekmi uz visas pasaules ekonomiku kopumā, ar vienīgu atšķirību, ka kādai valstij tā ietekme ir lielāka, kādai citai mazākā.

2.2. EKONOMISKĀS KRĪZES IETEKMES SEKAS LATVIJĀ UN BALTIJAS VALSTĪS

Pasaules ekonomikas lejupslīde vissmagāk ietekmējusi tieši Austrumeiropas reģionā. Straujā izaugsme, kas valdīja šajā reģionā pamatā tika balstīta uz ārvalstu finansējuma piesaistīšanu, kas nu ir izsīcis līdz minimumam vai pārstājis ieplūst pavisam. Pasliktinoties finanšu resursu pieejamībai, Austrumeiropas reģiona valstis piedzīvo krasu ekonomikas attīstības kritumu, kas atstāj dziļu ietekmi uz katras valsts patērētāju dzīves līmeni un attīstību.

Austrumeiropas valstis joprojām saglabās augstu ievainojamību, kas, galvenokārt, izpaužas kā atkarība un nepieciešamība pēc ārējā finansējuma. Baltijas valstu valdības bija un būs spiestas turpināt īstenot skarbības, brīžiem nepopulārus izdevumu samazināšanas un citus valsts aparāta optimizēšanas pasākumus, kas nesīs aiz sevis vēl lielāku nolemtības sajūtu.

Tajā pašā laikā ir jāmeklē virkne veidu, kā steidzami īstenot ekonomikas aktivizēšanas pasākumus, lai līdzsvarotu trauslo balansu starp izdevumu līmeņa optimizēšanu un valsts ieņēmumu palielināšanu, kas ļautu vieglāk pārdzīvot ekonomiskās krīzes radītas sekas.

Neskatoties uz to, ka vienošanos par nodrošinājuma programmu ar Starptautisko Valūtas fondu ir noslēgta, patlaban tikai Latvija ir vērsusies pie SVF ar lūgumu glāpt valsts ekonomiku no bankrota, liela iespēja pastāv, ka tuvākā laikā šādu pat soli būs spiesta spert arī Lietuvas valdības vadītāji. Nav izslēgts, ka, situācijai pasliktinoties, arī Igaunija būs spiesta izvērtēt šādu iespēju, vērsties pēc palīdzības pie SVF.²⁸

Arvien lielāku aktualitāti gūst uzskats, ka Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs pēc iespējas ātrāk ir jāievieš eiro. Igaunija kā vēlamo eiro ieviešanas laiku savā valstī ir noteikusi 2010. gadu, Latvija – 2012. gadu.

²⁸ <http://www.omvua.lv/raksti/2033-ptijums-baltijas-valstu-ekonomikas-stabilizies.html>

Savukārt Lietuva kā iespējamo eiro ieviešanas laiku min periodu no 2011. līdz 2012. gadam. Mikael Johansson (Chief Editor), Ruta Eier, Bo Enegren, Vilija Tauraite, Nerijus Udrenas and Andris Vilks, SEB bank, Eastern European Outlook, Stoholma, 2009.04.01, page 18.

Ja situācija ekonomikā neuzlabosies, Austrumeiropas reģiona valstis, to skaitā Baltijas valstis, nespēs izpildīt Māstrihtas kritērijus ātrāk par 2013. gadu. Teorija ir vairāk nekā skaidra, bet prakse tomēr apliecina, kad uz doto brīdi neviena no Baltijas valstīm Māstrihtas kritērijus pilnībā izpildīt nevar.

2.2.1. Tabula

Māstrihtas kritēriju robežas un izpilde²⁹

	Kritērijs 2007. gadā	2007.g. Latvija /Lietuva/ Igaunija	Kritērijs 2008. gadā	2008.g. Latvija /Lietuva/ Igaunija	Kritērijs 2009. gada janvārī	2009.g. janvāris. Latvija
Budžeta bilance (% no IKP)	-3	0,1/-1,2/3,3	-3	-3,2/-3,2/- 1,8	-3	-3,2
Valdības parāds (% no IKP)	60	9,5/17/3	60	19,4/17,2/3	60	19,4
Pēdējo 12 mēnešu vidējā gada inflācija (%)	2,8	10,1/5,7/6,6	4,1	15,3/10/10,4	3,9	1,7

Aplūkojot 2.2.1. Tabulu, uzskatāmi var redzēt, ka pamatā no uzliktajiem Māstrihtas kritērijiem Baltijas valstis kopumā visas īstermiņā spēj mobilizēties un izpildīt tikai noteikumus, kas atrunā valdības parāda apmērus no IKP.

²⁹ Mikael Johansson (Chief Editor), Ruta Eier, Bo Enegren, Vilija Tauraite, Nerijus Udrenas and Andris Vilks, SEB bank, Eastern European Outlook, Stoholma, 2009.04.01, page 18

Baltijas valstu ekonomikas notiekošais apstiprina, ka, neskatoties uz noteiktām atšķirībām, Baltijas valstu ekonomikas ir cieši saistītas. Igaunijas ekonomika joprojām turas Baltijas valstu ekonomikas cikla priekšgalā. Pateicoties īstenotajai pragmatiskajai budžeta politikai, Igaunija līdz šim ir spējusi izvairīties no nepieciešamības griezties pēc palīdzības pie ārējiem kreditoriem.

Tā saglabā iespēju budžeta deficītu noturēt zem Māstrihtas noteiktā kritērija. Kaut arī salīdzinot ekonomikas kritumu 2008 gadā pret 2007 gadu, lielākais budžeta bilances izmaiņas ir tieši Igaunijai sasniedzot svārstības no +3.3% līdz -1.8%, kas Baltijas valstu starpā ir lielākais kritums – par 5.2%. Paredzams, ka mūsu Ziemeļu kaimiņzemē bezdarba līmenis šogad sasniegs ~12%.

Nesabalansētība ekonomikā turpinās samazināties, saruks kārtējais maksājumu konta deficīts. Inflācija būs nelielos plusos, īslaicīgi uzrādot arī deflāciju.

Korekcijas Latvijas ekonomikā īstenojas izteikti strauji. Notiekošā iekšējā devalvācija, kas izpaužas algu samazinājuma veidā, turpinās ierobežot ekonomisko aktivitāti. Gaidītie atbalsti ekonomikai tiek ieviesti ar novēlošanos, kas ietekmē arī bezdarba pieaugumu. Lielās nesabalansētības korekcijas rezultātā mazināsies kārtējo maksājumu konta deficīts – šogad tas tiek prognozēts 6.8% no IKP, bet nākamgad 4% no IKP.

Liela nozīme ir pragmatiskai un saprotamai valdības rīcībai. Šobrīd galvenais uzdevums ir realizēt panākto vienošanos ar starptautiskajiem kreditoriem, lai Latvijas ekonomika saņemtu nepieciešamo finansējumu. Patlaban ir iespējas ielikt pamatus turpmākai noturīgai izaugsmei. Vienīgi netiek atbildēts jautājums ar kādiem līdzekļiem un vai Latvijas valdība ir izdarījusi visu maksimāli iespējamo lai novērstu glonābās finanšu krīzes sekas.

Līdzšinējie Lietuvas statistiskie makroekonomiskie rādītāji ir pozitīvāki par Igaunijas un Latvijas rādītājiem. Taču pēdējās tendences liecina, ka arī situācija Lietuvā strauji sāk pasliktināties.³⁰ Ja situācija turpinās pasliktināties tikpat strauji, ekspertu minētās prognozes par drīzo situācijas stabilizēšanos var izrādīties pārsteidzīgas – tā var tikt atlikta uz vairākiem ceturkšņiem. Būtiska loma izaugsmes atsākšanai pasaulē būs lielvaru īstenotajai ekonomiku aktivizēšanas plānu efektivitātei.

Baltijas valstu ekonomikas attīstību nākamajos divos gados noteiks galvenokārt pasaules ekonomiskie procesi. Šo faktoru ietekme šobrīd ir neapšaubāmi spēcīgāka nekā iekšzemes faktoru ietekme, lai gan tieši iekšzemes faktori būs tie, kas noteiks, cik dziļa un ilga būs recesija

³⁰ <http://www.omvua.lv/raksti/2033-ptijums-baltijas-valstu-ekonomikas-stabilizies.html>

un kāda būs ekonomikas atveseļošanās. Baltijas valstīm būtu ļoti grūti uzlabot ekonomikas pieaugumu laikā, kad pasaules ekonomikā un jo īpaši galvenajās tirdzniecības partnervalstīs vērojama recesija.

Tomēr no katras valsts ir atkarīgs, vai ekonomikas atveseļosies vienlaicīgi ar partnervalstu tautsaimniecībām, un cik strauji tas notiks.³¹ Vājais pasaules pieprasījums negatīvi ietekmēs Baltijas valstu uzņēmumu eksporta iespējas. Šajā situācijā var palīdzēt tikai tas, ka ražošanas izmaksas Baltijas valstīs joprojām ir ievērojami zemākas nekā ES valstīs, uz kurām tās eksportē.

Joprojām ir iespējams palielināt darba ražīgumu, tā atšķirība ar galvenajām tirdzniecības partnervalstīm ir liela. Zemākas cenas, īpaši enerģijas cenas, veicinās inflācijas samazinājumu Baltijas valstīs. Tam vajadzētu atvieglot ekonomisko slogu, ko nākas izjust patērētājiem un veicināt ātrāku patēriņa pieauguma atjaunošanos (vai vismaz mazināt tā kritumu).

Tam vajadzētu arī palīdzēt Baltijas valstīm saglabāt konkurētspēju pasaules tirgos, jo daudziem uzņēmumiem ir diezgan augsts enerģijas patēriņš. Zemākas enerģijas cenas pasaules tirgos varētu arī atvieglot Lietuvas ekonomikas pielāgošanos citiem elektroenerģijas avotiem. Savukārt procentu likmju izmaiņu ietekme Baltijas valstī nebūs viendabīga. Zemākas naudas tirgus likmes būs izdevīgas vietējiem aizņēmējiem, īpaši mājsaimniecībām, jo lielākā daļa hipotekāro kredītu ir izsniegti eiro un ar mainīgu procentu likmi, kas piesaistīta Euribor likmei. Tas varētu samazināt slogu mājsaimniecību budžetiem (kaut arī nākas secināt, ka lielākajai daļai kredītņēmējiem likmes tika fiksētas pirms krīzes - ilgtermiņam, kā rezultātā procentu likmes maksājums joprojām sastāda ievērojamu summu), kā arī ienākumus nenesošo un uzraugāmo kredītu īpatsvaru.³²

Tomēr iepriekš teiktais attiecas tikai uz jau izsniegtajiem kredītiem. Jaunie kredīti jau ir kļuvuši ievērojami dārgāki un grūtāk pieejami balstoties uz visai drastiskiem banku izsniegšanas priekšnosacījumiem., jo ir pieaugušas riska maržas Baltijas valstīm, proti, palielinājušās gan aizņemšanās izmaksas Baltijas valstu bankām, gan risks vietējā kredītu tirgū (proti, palielinājušās banku bažas par kredītņēmēju spēju maksāt).

Baltijas valstīm (tajā skaitā bankām) izsniegto kredītu apmērs pēdējos gados ir samazinājies un nākamajos 6 mēnešos tas visdrīzāk nepalielināsies, balstoties uz vispārējā pagrimuma fona.

³¹ <http://www.swedbank.lv/lib/lv/Baltijas%20makroekonomikas%20apskats%202008%20novembris.pdf>

³² <http://www.omvua.lv/raksti/2033-ptijums-baltijas-valstu-ekonomikas-stabilizies.html>

Iemesls ir ne tikai pasaules finanšu krīze, bet arī augstā Baltijas valstu ekonomiku (īpaši banku sektoru) risku uztvere. Lai tā kļūtu labvēlīgāka, nepieciešamas optimistiskas ziņas, taču to varbūtība tuvākajā nākotnē ir maza. Cilvēki visai skeptiski lūkojas nākotnē un visai piesardzīgi rīkojas ar saviem finanšu resursiem. Ārvalstu investīciju ieplūdi varētu veicināt arī makroekonomikas rādītāju uzlabošanās, proti, zemāka inflācija un mazāks tekošā konta deficīts. Lai gan šie rādītāji jau uzlabojas, tie joprojām ir nepieņemami.

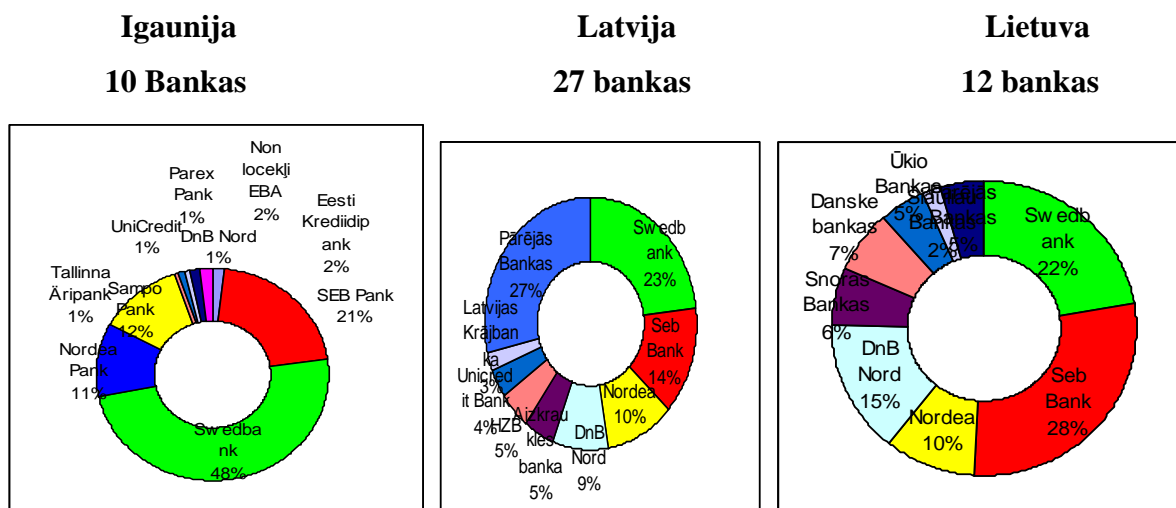
2.3. BALTIJAS VALSTU BANKU SEKTORA APSKATS UN SALĪDZINĀJUMS EKONOMISKĀS KRĪZES IETEKMĒ

Cik ir zināms visvairāk krīze ietekmēja banku sektoru, tās darbību un attīstību, kā arī stabilitāti. Līdz ar to, darba autore uzskata par nepieciešamo šī darba ietveros apskatīt banku sektora darbības izmaiņas trīs Baltijas valstu salīdzinājumā.

Apskatot, kopējo Baltijas valstu banku sektoru, nākas secināt, ka salīdzinot banku skaitu Latvijas valsts ir stabila līdere banku skaitu ziņā, lai sniegtu plašāku ieskatu tirgus sektorā apskatīsim attēlu 2.3.1. kas atspoguļo Baltijas valstu banku tirgus segmentāciju uz 2008. gada 31. decembri.³³

2.3.1. Attēls

Baltijas valstu banku tirgus segmentācija uz 2008. gada 31. decembri (%)

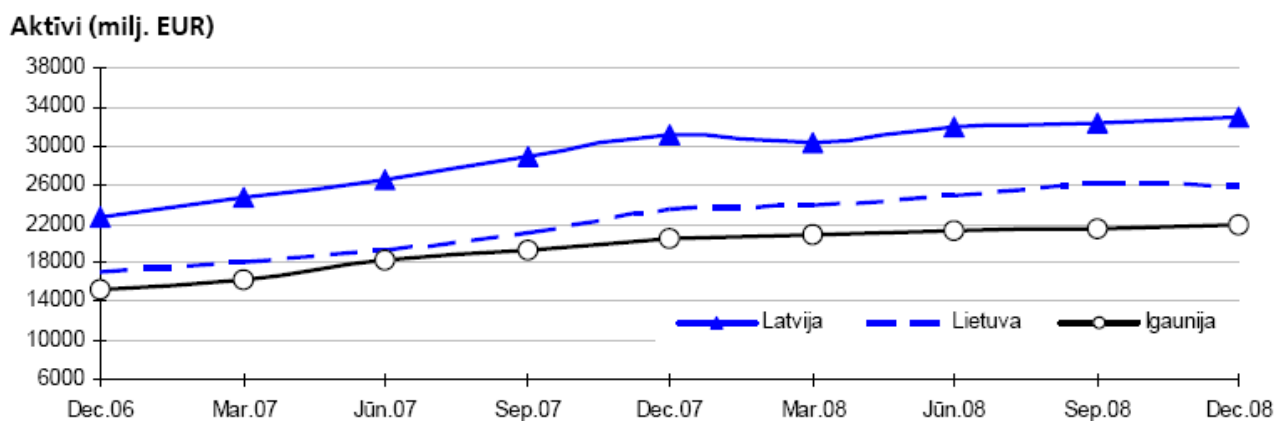
³³ Apinis, M. „Banku darbības apskats”, Ziņuaģentūra Leta, Nr. 4(164), Rīga, 2009. 4-5. lpp

Aplūkojot smalkāk, katras valsts Banku tirgus segmentu, var izdarīt secinājumus, ka Latvijas tirgū banku sektors ir daudz segmentētāks, nekā pārējās divās Baltijas valstīs, darba autora prāt tas ir tāpēc, ka Latvijas ekonomika salīdzinājumā ar pārējo Baltijas valstu ekonomiku attīstījās tomēr nedaudz straujāk, kā arī iekšzemes tirgus pieprasījums pēc finanšu resursiem un notiekošie ekonomiskie procesi valstī (straujāk augošais NĪ tirgus Baltijas valstīs), veicināja investīciju ieplūšanu valstī, kā arī radīja veiksmīgu augsni to attīstībai Latvijā. Ar nožēlu nākas arī secināt, ka Finanšu krīzes apstākļos vissmagākās sekas ekonomisko procesu attīstībai valstī tāpat ir skārušas tieši Latvijas Valsts ekonomiku.

Lai redzētu kopējo Baltijas valstu banku sektora attīstību pievērsīsim uzmanību attēlam 2.3.2., kas atspoguļo Baltijas valstu banku aktīvu dinamiku par pēdējiem diviem gadiem (no 2006. gada decembra līdz 2008. gada decembrim).

2.3.2. Attēls

Baltijas valstu banku sektora aktīvu dinamika laika posmā no 31.12.2006-31.12.2008 (milj.EUR)³⁴

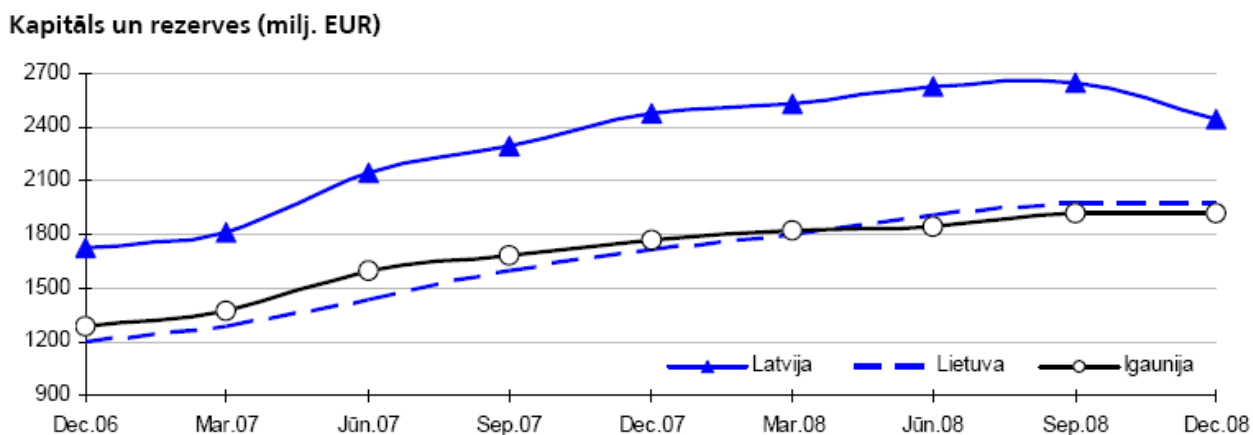
³⁴ Ziņuaģentūra Leta, „Banku darbības apskats”, Nr. 4(164), Rīga, 2009. gada 4. aprīlis, 5. lpp

Tomēr kopēja tendence ir visām Baltijas valstu bankām, kas saistīta ar banku sektoru, proti – visās trijās Baltijas valstīs ir izteikti divi banku sektora līderi, kas aizņem no kopējā segmenta Latvijā 37% (Swedbank – 23%, Seb Bank – 14%), Lietuvā 50% (Swedbank 22%, Seb bankas 28%), Igaunija 69% (Swedbank 48%, Seb Pank 21%).³⁵

Visas trīs Baltijas valstis ir uzrādījušas stabilu aktīvu pieaugumu, kas saistās ar pieaugošu pieprasījumu pēc resursiem un ekonomisko izaugsmi visā Baltijas sektorā. Uzrādot līdzīgu tendenci, ir skaidrs, ka arī ekonomiskie scenāriji un pieprasījums pēc kredītu resursiem ir bijis līdzīgs visā Baltijā. Galvenais iemesls tam ir Baltijas iedzīvotāju vēlme pēc labākiem sociālajiem apstākļiem un ātrums, ar kādu Baltijas valstis centās panākt Eiropas līmeni dzīves apstākļos.

2.3.3.attēls

Baltijas valstu banku sektora Kapitāla un rezervju dinamika laika posmā no 31.12.2006-31.12.2008 (milj.EUR)³⁶

Strauji augot kreditēšanas jomai, turklāt, brīžiem neapdomātai un ne pārāk piesardzīgai kredītpolitikai, Centrālās Bankas ik pa laikam ir paaugstinājušas obligātās rezerves, lai no apgrozījuma izņemtu lielākas naudas summas, kas nozīmē, ka pārējām komercbankām valstī ir savi pieejamie resursi jāiesaldē savas valsts Centrālajā bankā, tādējādi mazinot resursu daudzumu, ko bankas varētu izsniegt un nedaudz atsaldējot pārķarsēto patēriņa tirgu. Kopš

³⁵ Ziņuaģentūra Leta, „Banku darbības apskats”, Nr. 4(164), Rīga, 2009. gada 4. aprīlis, 5. lpp

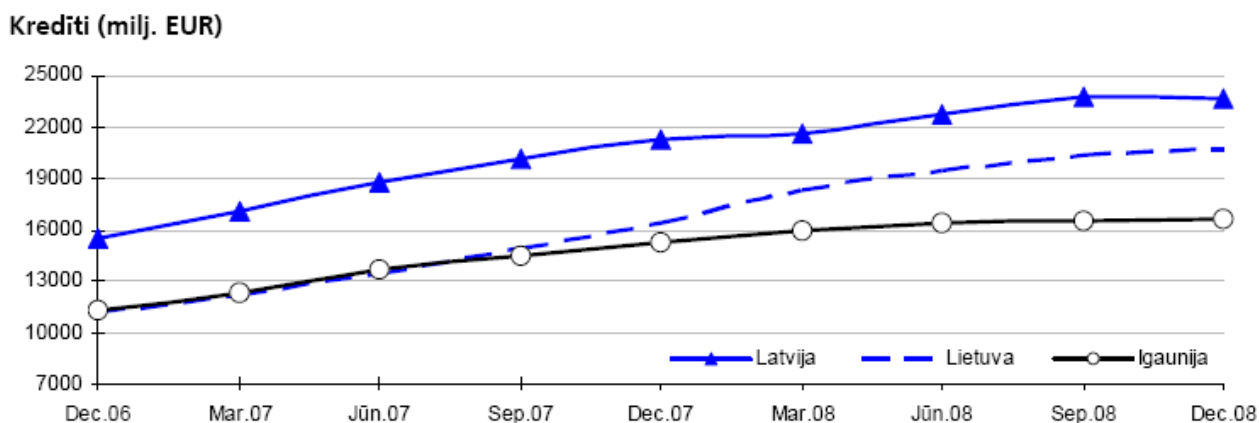
³⁶ Turpat

bankas ekonomiskās krīzes ietekmē, ir ievērojami bremzējušas izsniegto kredītu apjomu, arī Centrālās Bankas pazemina obligātās rezerves un atbrīvo bankām pieejamos resursus Attēls.

Skaidrojot to, ka saistību līmenis Baltijas ekonomikā ir ļoti augsts - valsts, privāto aizņēmēju kredītu apjoms pārsniedzis 100% no iekšzemes kopprodukta. Tas ir pārlietu augsts līmenis, lai ekonomika varētu funkcionēt. Turklāt, pieaugot kapitālam un zemā līmenī turoties rezervēm, kopējais rādītājs uzrādīja pieaugošo tendenci Baltijas valstīs, taču veidojot papildus rezerves, tās spēj samazināt kopējo kapitālu, arī peļņu, uz ko šobrīd norāda lejupslīdošais grafiks.

2.3.4.attēls

Baltijas valstu banku sektora kredītu dinamika laika posmā no 31.12.2006-31.12.2008(milj.EUR) ³⁷

Līdz ar ekonomikas straujo izaugsmi, visās Baltijas valstīs turpinājās pieprasījums pēc kredītu resursiem un kā jau minēts iepriekš, nekontrolētai vēlmei dzīves apstākļu uzlabošanai ir radikālas sekas, tāpēc arī šī līkne norāda un lēnu kāpumu un pat nelielu samazinājumu kredītu apjomos kopumā. Tiek prognozēts, ka lejupejoša tendence saglabāsies arī tuvākajā nākotnē.

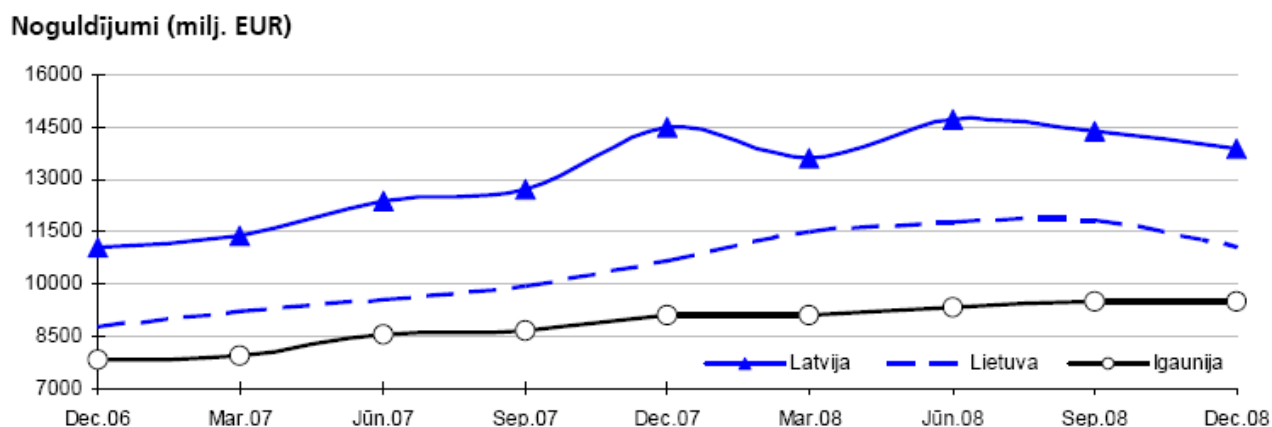
Apskatot attēlu, kas atspoguļo Baltijas valstu banku sektora noguldījumu dinamiku, var secināt, ka Latvijā kopējais noguldījumu atlikums banku sektorā ir krasi samazinājies, kas lielā mērā ir saistīts ar patreizējo smago valsts politisko un ekonomisko pasākumu, kopumu, kas

³⁷ Ziņuaģentūra Leta, „Banku darbības apskats”, Nr. 4(164), Rīga, 2009. gada 4. aprīlis, 5. lpp

palielina bezdarba līmeni un bremzē ekonomikas attīstību. Līdzvērtīgi kā Latvijas banku sektorā arī Lietuvas banku sektors sāk saskarties ar noguldījumu apmēru strauju samazināšanos, kas lielā mērā arī ir skaidrojams ar noguldītāju pieaugošo pieprasījumu pēc finanšu resursiem. Pretēja tendence valda Igaunijas noguldījumu sektorā, kur manāma noguldītāju pretēju aktivitāšu palielināšanās, kas varētu būt saistīta ar to, ka visu triju Baltijas valstu starpā visvieglāk finanšu krīze ir ietekmējusi tieši Igauniju un tās iedzīvotāji ir droši par savas finanšu sektora stabilitāti.

2.3.5.attēls

Baltijas valstu banku sektora noguldījumu dinamika laika posmā no 31.12.2006-31.12.2008 (milj.EUR)³⁸

Lielā mērā noguldījumu apmēra samazinājums ir saistīts arī ar neuzticēšanos banku sektoram kopumā.

³⁸ Ziņuaģentūra Leta, „Banku darbības apskats”, Nr. 4(164), Rīga, 2009. gada 4. aprīlis, 5. lpp

2.4. LATVIJAS EKONOMISKĀ SADARBĪBA AR EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪM

Līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā vienlaikus radās plašākās uzņēmējdarbības iespējas. Par sākumu Latvijas attiecībām ar ES uzskatāms 1991.gada 27.augusts, kad Eiropas Kopiena atzina Latvijas neatkarību. Līdz ar to EK kā pastāvīgs politisks spēks pasaulē apliecināja atbalstu tiem principiem, kuriem pati bija uzticīga - valsts tiesībām izvēlēties un noteikt tās likteni. Latvijas valsts veidošanās pamati un nākotnes ieceres tika saistītas ar tām pašām vērtībām, kuras jau pastāvēja ES visu pēckara posmu - demokrātija, brīvība, labklājība un cilvēktiesību ievērošana. Tādēļ vienīgais ceļš, kā nostiprināt un padarīt valstisko neatkarību neatgriezenisku, bija attiecību dibināšana uz vienlīdzības principiem ar tuvākajām demokrātiskajām valstīm.

Svarīgs notikums Latvijas un ES attiecību veidošanā bija Brīvās tirdzniecības līguma parakstīšana 1994.gada 18.jūlijā. Tas apliecināja, ka ES Latviju uzskata par savu partneri, kura nākotnē varētu pilnīgi iekļauties Savienībā.

Šis līgums paredz:

- Brīvu rūpniecības preču kustību starp Latviju un ES, pilnīgi atceļot vai samazinot muitas tarifus;
- Savstarpēju priekšrocību piešķiršanu un speciālu attiecību veidošanu tirdzniecībai ar lauksaimniecības precēm;
- Īpašus noteikumus tirdzniecībai ar zvejniecības produkciju;
- ES piekrt, ka Latvijas puse vēl 4 gadus saglabā ievad muitas tarifus atsevišķām rūpniecības izejvielām (koksnei, jēlādai, metāllūžņiem, ģipšakmeņim u.c.), lai veicinātu šo izejvielu pārstrādi Latvijā;
- Latvijas un ES sadarbību administratīvā jomā - ciešāku muitas un statistikas iestāžu sadarbību.³⁹

Līgumā ir teikts, ka ir iespējams iejaukties tirdzniecībā gadījumos, kad tiek apdraudēta sabiedrības drošība, politika un morāle, vai kad tirdzniecības plūsma rada grūtības Latvijas un KS iekšējā tirgū.

Līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā (ES) Latvija piemēro ES spēkā esošos tirdzniecības nosacījumus attiecībā uz atsevišķu trešo valstu rūpniecības preču importu un eksportu

³⁹ www.em.gov.lv

(antidempinga pasākumi, importa licencēšana, eksporta licencēšana, uzraudzības sistēmas piemērošana), kā arī piedalās tirdzniecības politikas veidošanā par šiem jautājumiem.

Ekonomikas ministrija Latvijā ir atbildīgā institūcija par trešo valstu tekstila, tērauda, kālija hlorīda un preču, kuras var izmantot spīdzināšanai licencēšanas administrēšanu.

Lai būtu pilnvērtīgāks pārskats par Latvijas ārvalsts ekonomisko sadarbību Eiropas Savienības ietvaros. Turklāt darba autore piedāvātie ekonomiskās sadarbības statistikas dati ļaus izdarīt attiecīgus secinājumus par ekonomiskās krīzes ietekmēšanu uz valstu savstarpēju sadarbību.

Sakarā ar to, ka ES dalībvalstu skaits ir ievērojams, darba autore piedāvā apskatei un salīdzināšanai tuvākas un ietekmīgākās valstīs: Lietuva, Igaunija, Polija, Vācija un Īrija.

Latvijas un Lietuvas politiskais dialogs ir regulārs un aktīvs visdažādākajos līmeņos. Abas valstis saista abpusējā sadarbība, kopīgas intereses Baltijas jūras reģionā un cieša partnerība ES un NATO ietvaros. Sekmīga praktiskā sadarbība izveidojusies starp valstu parlamentiem, nozaru ministrijām, pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām.

Lietuva ir viena no nozīmīgākajām Latvijas ārējās tirdzniecības partnervalstīm. Abu valstu savstarpējās tirdzniecības apjomi strauji pieaug. Galvenās Latvijas eksporta preces uz Lietuvu ir mašīnas un mehānismi, elektriskās iekārtas, ķīmiskās rūpniecības produkcija, pārtikas rūpniecības produkti, Savukārt galvenās Lietuvas importa preces Latvijā ir minerālie produkti, pārtikas rūpniecības produkti un ķīmiskās rūpniecības produkcija. Katru gadu pieaug arī Lietuvas tiešās uzkrātās investīcijas Latvijā un Latvijas tiešās investīcijas Lietuvā. Līdz 2009.gada 20. novembrim LR Uzņēmumu reģistrā bija reģistrēti 1321 Lietuvas – Latvijas kopuzņēmumi.⁴⁰Zemāk tiek piedāvāta 2.4.1. tabula, kas sniedz pārskatāmo informāciju par Latvijas un Lietuvas tirdzniecības dinamiku.

⁴⁰ www.ur.gov.lv

Latvijas un Lietuvas tirdzniecības dinamika laika posmā no 2004. līdz 2009.gada septembrim, EUR ⁽⁴¹⁾

Gads	Eksports	Imports
2004	287 831 317	671 984 715
2005	481 405 134	892 205 779
2006	626 740 647	1 090 232 705
2007	804 302 208	1 390 612 826
2008	941 886 897	1 620 722 218
2009 Q3	534 247 701	713 039 629

Tātad, ka liecina piedāvātās tabulas dati, tad importa summārais daudzums salīdzinoši ievērojami pārsniedz eksportu starp abām valstīm. Turklāt kā liecina tabulās uzrādīties dati ar katru gadu eksporta un importa skaitli pieaug. Pēc darba autora domām, vērojot tabulā piedāvāto dinamiku, tad vērojams, ka 2009.gadā salīdzinājumā ar 2008.gadu iespējams importa un eksporta (īpaši importa) skaits samazināsies. Tas arī ir skaidrojams ar globālās krīzes ietekmes sekām.

Apspiežot un apskatot Latvijas un Igaunijas ekonomisko sadarbību, arī var atzīmēt ciešas saiknes šajā nozarē. 2009.gadā Igaunija ir 2. lielākais eksporta partneris un 5.lielākais importa partneris. (2008.gadā Igaunija bija 2.lielākais Latvijas eksporta un 4.lielākais Latvijas importa partneris).

Latvijas eksports uz Igauniju 2009.gadā ir samazinājies par 19% (2008.gadā – 790 MEUR, 2009.gadā – 644 MEUR). Līdz 2008.gadam ieskaitot bija vienmērīgs pieaugums. Importa rādītāji no Igaunijas 2009.gadā arī bija zemāki nekā iepriekšējā gada attiecīgajā laika posmā. Imports samazinājies par 38% (2008.gadā – 692 MEUR, 2009.gadā – 431 MEUR).

⁴¹ <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/divpusejas-attiecibas/Lietuva/>

2009.gadā Latvijai bija pozitīva tirdzniecības bilance ar Igauniju 212 481 298 EUR apmērā.

Galvenās eksporta preces uz Igauniju ir mašīnas un mehānismi 15,21%, minerālie produkti 13,52%, ķīmiskās rūpniecības un tās saskarnozares produkcija 9,74%, pārtikas rūpniecības produkti 9,59%, kā arī koksne un tās izstrādājumi 9,16%. No Igaunijas tiek importēti galvenokārt minerālie produkti 17,73%, pārtikas rūpniecības produkti 12,42%, mašīnas un mehānismi 9,75%, ķīmiskās rūpniecības un tās saskarnozares produkcija 9,20%, kā arī transporta līdzekļi 8,86%.⁴²

2009. gada trešajā ceturksnī Igaunijas tiešās investīcijas Latvijā sasniedza 867,6 milj. LVL (1.vieta) (avots: Latvijas Banka). Apjomīgākā investīciju daļa nonākusi finanšu starpniecības sektorā (~ 64%).

Latvijas tiešās investīcijas Igaunijā 2009. gada trešajā ceturksnī – 31,7 milj. LVL (4.vieta) (avots: Latvijas Banka). Apjomīgākā investīciju daļa nonākusi finanšu starpniecības sektorā (~ 30%).

2010.gada 21.februārī Igaunijas investīcijas Latvijas uzņēmumu pamatkapitālos sastādīja 690,5 milj. LVL (1.vieta), kā arī Uzņēmumu reģistrā bija reģistrēti 1523 Igaunijas – Latvijas kopuzņēmumi (2.vieta)⁴³

Kā vēl vienu valsti, kas cieši sadarbojas ar Latviju ekonomiskajā nozarē ir Polija. Darba autors uzskata par nepieciešamo pievērst uzmanību arī ekonomiskās sadarbības apskatam arī ar šo valsti. Starp Latviju un Poliju izveidojušies cieši kontakti visās jomās un līmeņos. Visaktīvākā sadarbība ir aizsardzības, izglītības un kultūras jomās, kā arī starp pašvaldībām. Par vienu no prioritātēm uzskatāma tirdznieciski ekonomisko sakaru veicināšana. Latvija ir ieinteresēta sadarbību tālāk attīstīt un stiprināt kā divpusēji, tā Baltijas jūras reģiona, Eiropas Savienības un NATO, kā arī starptautisko organizāciju, t.sk., ANO ietvaros.

Kopš Latvijas un Polijas iestāšanās Eiropas Savienībā abu valstu ekonomiskās attiecības regulē Eiropas Savienības iekšējā likumdošana un vienotā tirgus principi.

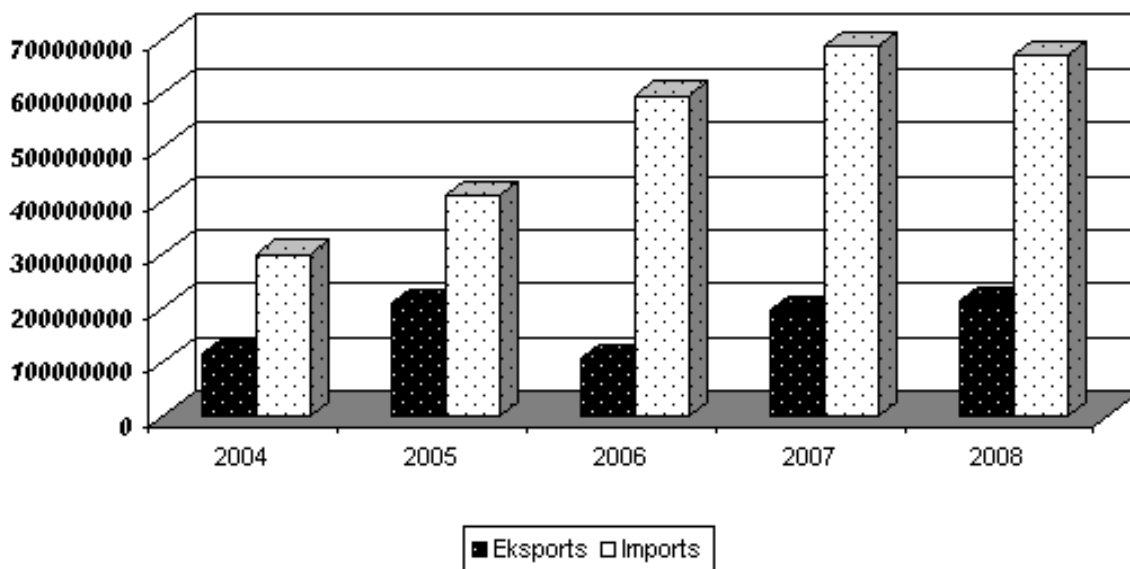
Polija 2009. gada trīs ceturkšņos bija 7. lielākais Latvijas eksporta partneris, Latvijas eksports uz Poliju sasniedza 115,8 MEUR jeb 3,43% no Latvijas kopējā eksporta apjoma (tādā pat laika posmā 2008. gadā – 161,2 MEUR). Savukārt importa ziņā Polija 2009. gada trīs

⁴² <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/divpusejas-attiecibas/Igaunija>

⁴³ turpat

ceturkšņos ierindojusies 4. vietā, tās imports Latvijā sasniedza 350,4 MEUR jeb 8,05% no Latvijas kopējā importa apjoma (tādā pat laikā posmā 2008. gadā - 499,6 MEUR).⁴⁴

Latvija uz Poliju galvenokārt eksportē metāla izstrādājumus (37%), mašīnas un mehānismus, kā arī elektriskās iekārtas (14%), koksni un tās izstrādājumus (8%), savukārt no Polijas tiek importēta ķīmiskās rūpniecības produkcija (16%), mašīnas un mehānismi, elektriskās iekārtas (15%), pārtikas rūpniecības produkti (11%), u.c. preces.

2.4.2.att. Preču eksporta un importa dinamika (milj. EUR)⁴⁵

2008. gada 5. februārī Valsts prezidents Valdis Zatlers oficiāli atklāja Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību Polijā. Ņemot vērā Polijas ģeogrāfisko tuvumu, kā arī noieta tirgus lielumu, tās tirgus ir interesants Latvijas uzņēmējiem. Pārstāvniecības atvēršana varētu veicināt Latvijas eksporta pieaugumu uz Poliju, tādējādi uzlabojot ārējās tirdzniecības bilanci ar Poliju.

2009. gada II ceturkšņa beigās Polijas tiešo investīciju atlikumi Latvijā sasniedza 11,7 milj. LVL (30.vieta). Apjomīgākā investīciju daļa, aptuveni 57%, nonākuši vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā.

⁴⁴ <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/divpusejas-attiecibas/Polija>

⁴⁵ Turpat

2009. gada 16.novembrī Polijas tiešās investīcijas Latvijas uzņēmumu pamatkapitālā sasniedza 2,6 MLVL (39. vieta). LR Uzņēmumu reģistrā reģistrēti 166 Polijas investori.

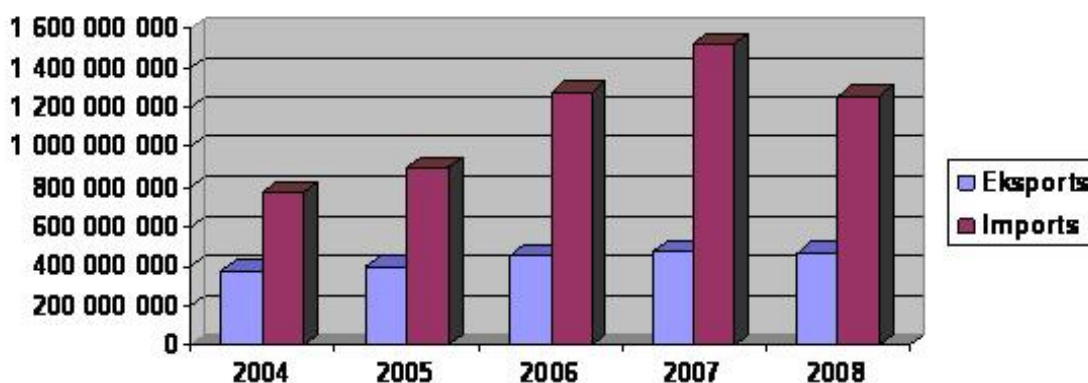
Latviju un Vāciju tradicionāli vieno aktīva ekonomiskā sadarbība. Vācija ir viens no lielākajiem Latvijas ārējās tirdzniecības partneriem. Līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā, abu valstu uzņēmējiem radušās lielākas ekonomiskās sadarbības iespējas, tomēr potenciāls, ko dod vienotā tirgus priekšrocības, vēl nav izsmelts.

2.4.3.Tabula

Latvijas un Vācijas tirdzniecības dinamika laika posmā no 2004. līdz 2008. gadam, EUR⁴⁶

Gads	Eksports	Imports
2004	380 771 884	777 402 401
2005	396 227 566	897 582 695
2006	447 816 470	1 278 230 457
2007	468 183 740	1 521 440 212

Shematiski 2.4.3. tabulas rezultāti ir attēloti zemāk darba autora piedāvātajā attēlā 2.4.4.

2.4.4. att. Latvijas un Vācijas tirdzniecības dinamika laika posmā no 2004. līdz 2008. gadam, EUR

⁴⁶ <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/divpusejas-attiecibas/Vacija>

2008. gadā Vācijas tiešo investīciju atlikumi Latvijā sasniedza 380,4 MLVL (4.vieta). Apjomīgākā investīciju daļa nonākusi operācijās ar nekustamo īpašumu (~ 33%).

Savukārt Latvijas tiešo investīciju Vācijā atlikumi bija 24,6 MLVL (7.vieta). Jāatzīmē, ka 2008.gadā notika straujš Latvijas investīciju Vācijā pieaugums (no 1,4 MLVL uz 24,6 MLVL). Investīcijas galvenokārt veiktas operācijās ar nekustamo īpašumu (~ 89%).

Līdz 2009. gada 8. aprīlim Vācijas investīcijas Latvijas uzņēmumu pamatkapitālos sastādīja 161,5 MLVL (7.vieta), un LR Uzņēmumu reģistrā bija reģistrēti 1042 Vācijas - Latvijas kopuzņēmumi.⁴⁷

Latvijas un Īrijas attiecības ir labas, izveidojies savstarpēji ieinteresēts politiskais dialogs. Īrijas prezidentūras laikā Latvija kļuva par Eiropas Savienības (ES) dalībvalsti.

Lai gan Īrija nav starp galvenajām Latvijas tirdzniecības un investīciju partnerēm, tomēr jau vairākus gadus Latvijai saglabājas pozitīva tirdzniecības bilance ar Īriju.

2009. gada 1. pusgadā Īrija bija 29. vietā starp Latvijas eksporta partneriem un 32. vietā – importa jomā. Latvijas eksports uz Īriju 2009.gada 1.pusgadā ir samazinājies, salīdzinot ar rādītājiem par šo pašu laika posmu 2008. gadā. (2008.g. 1.pusgadā – 39 MEUR, 2009.g. 1.pusgadā – 10 MEUR). Arī importa rādītāji 2009.gada 1.pusgadā bija zemāki nekā iepriekšējā gada attiecīgajā laika posmā.

2008. gadā Latvijas eksports uz Īriju bija 66,98 milj. EUR (19. vietā starp Latvijas eksporta partneriem (1,14% no Latvijas kopējā eksporta)), savukārt imports – 23,7 milj. EUR (31. vietā – importa jomā (0,24% no kopējā importa Latvijā)). Kopējais tirdzniecības ar Īriju apgrozījums - 90,69 milj. EUR.⁴⁸

2009. gada II ceturkšņa beigās reģistrēto Īrijas tiešo investīciju Latvijā atlikumi bija 256,2 MLVL. Apjomīgākā investīciju daļa ~ 75 % nonākuši apstrādes sektorā (avots: Latvijas Banka). Savukārt Latvijas tiešo investīciju atlikumi šajā pašā periodā Īrijā veidoja 0,1 MLVL (avots: Latvijas Banka).

2009.gada 2. novembrī LR Uzņēmumu reģistrā reģistrēts 131 Īrijas investors. Īrijas tiešās investīcijas Latvijas uzņēmumu pamatkapitālā uz 2009.gada 20. augustu veido 4,44 milj. LVL. (35.vieta) (avots: Lursoft). Aptuveni puse Īrijas investīciju uzņēmumu pamatkapitālā nonākušas Latvijas nekustamo īpašumu nozarē.

⁴⁷ <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/divpusejas-attiecibas/Vacija>

⁴⁸ <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/divpusejas-attiecibas/Irija>

Viens no ārējās ekonomiskās politikas mērķiem ir maksimālas un paredzamas tirgus pieejamības nodrošināšana Latvijas preču un pakalpojumu eksportam trešajās valstīs. Tirgus pieejamības uzlabošana Eiropas Savienības (ES) uzņēmumiem strauji augošos tirgos ir būtiska ES kopējai ārējai konkurētspējai, kas tiek īstenota saskaņā ES Lisabonas stratēģiju un tai pakārtoto ES Ārējās konkurētspējas stratēģiju "Globālā Eiropa: konkurētspējīga pasaulē". Šis mērķis tiek sasniegts ar Pasauls Tirdzniecības organizācijas (PTO) daudzpusējo līgumu, ES padziļināto divpusējo un reģionālās integrācijas līgumu un Latvijas divpusējo ekonomiskās sadarbības līgumu ar trešajām valstīm palīdzību.

Papildus daudzpusējiem tirdzniecības līgumiem Eiropas Kopiena un tās dalībvalstis slēdz padziļinātus divpusējos un reģionālos tirdzniecības līgumus ar trešajām valstīm, lai nodrošinātu pilnīgu un efektīvu tirgus pieejamību, kas nav panākama daudzpusējo sarunu ietvaros. Latvija papildus slēdz divpusējos ekonomiskās sadarbības līgumus un nodrošina starpvaldību komisiju darbību.

3. EKONOMISKĀS KRĪZES IETEKME UZ UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDĪ, IZMANTOJOT A/S „TEHNOINFORM” PIEMĒRU

3.1. A/S „TEHNOINFORM” DARBĪBAS UN ORGANIZĀCIJAS VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

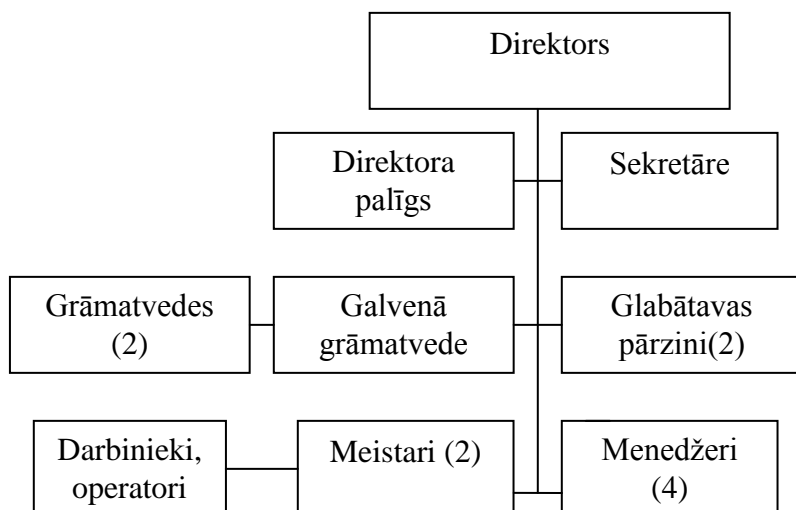
Sakarā ar to, ka darba autores diplomdarba izvēlētā tēma ir saistīta ar ekonomiskās krīzes ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi. Lai diplomdarba mērķis tiktu panākts darba autore piedāvā iepazīties ar kāda uzņēmuma darbību, kā arī pievērst uzmanību situācijai pēckrīzes laikā.

A/s „Tehnoinform” ir vidēji liels uzņēmums, kurš bija dibināts jau Padomju laikos. Pēc valstī notikušām reformām, 1992.gada 6.aprīlī uzņēmums tika reģistrēts kā akciju sabiedrība. Pēc stāvokļa uz 2005.gada 31.decembri reģistrētais un apmaksātais akciju kapitāls bija 340 504 Ls. Kopā akciju sabiedrības „Tehnoinform” akcionāru reģistrā bija reģistrēti 136 akcionāri. Saskaņā ar Komerclikumu pašlaik a/s darbu vada un kontrolē pašreizējais direktors, kas tika ievēlēts ar akcionāru sapulci.

Uzņēmuma galvenais darbības virziens ir tehniskas nozīmes produkcijas izgatavošana datoriem, faksa aparātiem, bankomātiem, kases aparātiem, palīmējošo etiķešu izgatavošana, poligrāfijas darbi un papīra un kartona preču ražošana un realizācija. Jāpievērš uzmanība tam, ka izmantojot savas tehniskās zināšanas un trīsdesmit gadu pieredzi, uzņēmums spēj ražot produkciju, kura atbilst visām Eiropā pieņemtajām augstākās kategorijas prasībām un NVS valstu standartiem. Uzņēmums bija viens no pirmajiem šajā tirgus segmentā ienākušiem uzņēmumiem. Tas var izskaidrot uzņēmuma priekšrocību par konkurentiem.

A/S „TEHNOINFORM” – mūsdienīgs uzņēmums, viens no vadošajiem papīra produkcijas ražotājiem Baltijā un NVS valstīs, aizņem līdera vietu kases lenšu, printera papīra un pašlīmējošu etiķešu ražošanā. Uzņēmumam ir lielākas ražošanas jaudas Baltijā drukāšanā no ruļļa-rullī, kā arī cita mūsdienīga ražošanas tehnoloģija. Visa produkcija tiek izgatavota no augstas kvalitātes papīra un atbilst visām ES un NVS pieņemtajām prasībām un standartiem.

Uzņēmuma a/s „Tehnoinform” vadības sistēma ir līdzīga citu uzņēmumu sistēmām. Zemāk darba autore piedāvā apskatīt uzņēmuma organizācijas struktūru shematiski, turpmāk iekļaujot katras vienības darba pienākumus, uzdevumus.

3.1.att. A/s „Tehnoinform” organizācijas struktūra [darba autores sastādīts]

Uzņēmumu vada direktors, kuram palīdz persona, kas ieņem direktora palīga amatu. Grāmatvedības daļā galvenā grāmatvede ir atbildība direktora priekšā, savukārt grāmatvedības daļā strādā vēl divas grāmatvedes, kuru darbu kontrolē galvenā grāmatvede un kuras ir atbildības tās priekšā. Grāmatvede veic savus darba pienākumus saskaņā ar amata aprakstu un likumu "Par grāmatvedību", kas tika pieņemts 1992. gada 14. novembrī.

Grāmatvedība nodrošina uzņēmuma vadību ar informāciju saimnieciska rakstura lēmumu pieņemšanai, nodrošina kontroli par uzņēmuma materiālo, darbaspēka un finanšu resursu izmantošanu un īpašuma saglabāšanu, nodrošina finanšu pārskatu lietotājus ar patiesu un pilnīgu informāciju par uzņēmuma saistībām, saimnieciskās darbības rezultātiem un finanšu stāvokli un pareizu nodokļu aprēķināšanu.

Sekretāri kontrolē direktors un tā ir atbildīga par savu rīcību direktora priekšā, sekretāres amats pieder pie personāldaļas. Sekretārei birojā jāzina uzņēmuma darbības principi, pārvaldes darba organizācija, komunikācijas tehnika, administratīvais koordinēšanas darbs uzņēmumā. Sekretāre uzņēmumā koordinē uzņēmuma dokumentāciju, tai jāzina dokumentu noformēšanas noteikumi, kā arī kontrolē informācijas plūsmu un apstrādā to, strādā datoru un citu biroja tehniku. Sekretāres pienākumos ietilpst vadītāja darba laika sadalījuma plānošana, vadītājam nepieciešamas informācijas sagatavošana, rīkojumu un lēmumu izpildes kontrole, sanāksmju plānošana un organizēšana, pasākumu izpildes termiņu saskaņošana un kontrolēšana,

apmeklētāju un darbinieku pieņemšanas organizēšana, protokolu noformēšana, dokumentu melnrakstu sagatavošana, lietišķo sarakstu kārtošana, telefonsarunu organizēšana un reģistrēšana.

Marketingā daļā strādā četri menedžeri, kas nodarbojās ar zīmola stratēģiju; reklāmu; sabiedriskās attiecībām; patērētāju lojalitātes programmām; tiešo mārketingu. Galvenie mārketinga daļas uzdevumi ir profesionāla un kompetenta palīdzība produktu pārdošanas veicināšanā un uzņēmuma korporatīvais mārketingu un sadarbības partneru tēla uzlabošana un atpazīstamības veicināšana. Galvenie produktu pārdošanas veicināšanas veidi: produktu attīstīšana un pārdošanas stratēģiju izstrāde, mārketinga akciju sagatavošana un vadīšana, dažādu mārketinga projektu izstrāde sadarbībā ar partneriem, regulāra tirgus analīze un jaunu iespēju meklēšana. Galvenās korporatīvā mārketinga aktivitātes ir uzņēmuma ārējo komunikāciju vadība un attīstība - sadarbība ar plašsaziņas līdzekļiem, mājas lapu aktualizēšana un citu informācijas kanālu attīstība, sadarbība ar partneriem, uzņēmuma iekšējo komunikāciju vadība un attīstība - sadarbība starp uzņēmuma pārstāvjiem, uzņēmuma korporatīvo un iekšējo pasākumu organizēšana.

Uzņēmumā strādā arī divi meistari, kas kontrolē ceha darbinieku darbu, ka arī koordinē preču ražošanu un kvalitāti. Tie veic darbinieku pastarpināto profesionālo apmācību. Darbiniekiem jābūt prasmēm un iemaņām darba ar tehniku, jo viss ražošanas process notiek ar speciālu mašīnu un tehniku starpniecību. Ceha darbinieku pienākumi ir nodrošināt kvalitatīvu drukas darbu izgatavošanu saskaņā ar ražošanas uzdevumu un tehnoloģiskajām prasībām, iekārtas tehniskajām iespējām, nepārsniedzot tehniski pamatotos izejvielu zudumus. Par izejvielām ir atbildīgi divi glabātas pārzini.

Dotajā brīdī uzņēmumā kopā strādā 60 darbinieki, ieskaitot direktoru. Kā izdevās noskaidrot prakses laikā, nosakot darbinieku skaitu ir ņemams vērā arī pieprasījums pēc uzņēmuma veicamajiem pakalpojumiem. Jo lielāks ir sniegto pakalpojumu apjoms, jo lielāks ir strādājošo zemāko līmeņa darbinieku skaits uzņēmumā. A/s „Tehnoinform” ir pastāvīgi strādājošie zemākā līmeņa darbinieki un uz laiku darbā pieņemtie darbinieki. Uz laiku pieņemtie darbinieki ir tie darbinieki, kuriem studējot augstskolās ir jāiziet prakse.

Uzņēmuma struktūra, proti, visu sistēmas elementu mijiedarbība, kā arī katra atsevišķa darbinieka funkciju sakārtošana ir veiksmīga, un pozitīvi ietekmē uzņēmuma darbību, jo uzņēmumā ražošanas process netiek aizkavēts, netiek bezjēdzīgi tērēti uzņēmumu resursi un izejvielu zudums nepārsniedz noteikto daudzumu. Visi sistēmas elementi efektīvi savstarpēji

sadarbojas un kontaktējas ar ārējo vidi, mērķtiecīgi sasniedz uzņēmuma mērķus, tādā veidā apmierinot patērētāju vajadzības. Ka arī uzņēmuma personāls strādā viskvalificētākais.

Attiecībā uz uzņēmuma vadītāja pienākumiem, var teikt, ka direktors ir tas cilvēks, kas, vada un organizē kolektīva darbu un ir atbildīgs par to. Viņš uzņemas atbildību un patstāvīgi pieņem lēmumus. Vadītājs ir organizācijas darbinieks, kurš ir galvenais atbildīgais par vadīšanas procesa nodrošināšanu. Viņš plāno, organizē, motivē, strādā ar personālu un kontrolē visu resursu izmantošanu. Viņš arī pieņem lēmumus, lai nodrošinātu organizācijas mērķu sasniegšanu. Vadītājs ir persona, kas oficiāli veic grupas vadīšanas un tās darbības organizēšanas funkcijas. Vadītājs darbojas grupas formālajā, lietišķo attiecību struktūrā. Viņš ir juridiski atbildīgs par grupas darbības rezultātiem tās instances priekšā, kura viņu ir iecēlusi vai ievēlējusi. Vadītājam ir dienesta stāvokļa autoritāte. Viņa rokās ir sankcijas (tiesības sodīt un apbalvot), kuras viņš izmanto, lai ietekmētu grupas dalībnieku uzvedību grupai vajadzīgajā virzienā.

Uzņēmuma vadītāja, proti, direktora pienākumi ir ikdienas darba vadīšana, personāla vadīšana, pārdošanas komandas vadīšana un attīstības plānošana, pārrunu veikšana ar pasūtītājiem par līgumu slēgšanu, nosacījumu izvērtēšana, piemērotāko sadarbības partneru piesaiste, mārketinga stratēģijas, kā arī citu stratēģisku un taktisku plānu izstrāde u.c.

Uzņēmuma vadītāja pienākumi ir arī, saskaņā ar likumu nodrošināt civilās aizsardzības likumdošanas aktu un citu normatīvo aktu prasību ievērošanu un izpildi uzņēmumā, nodrošināt uzņēmuma civilās aizsardzības pasākumu plāna izstrādi, nodrošināt civilās aizsardzības preventīvo pasākumu, reaģēšanas un seku likvidēšanas neatliekamo pasākumu plānošanu un veikšanu uzņēmuma teritorijā u.c.

3.2. A/S „TEHNOINFORM” DARBĪBA STARPTAUTISKAJĀ TIRGŪ

Starptautiskās ekonomiskās attiecības ir ekonomisko sakaru un savstarpējo attiecību kopums starp valstīm, valstu grupām, ekonomiskajiem, politiskajiem un sociālajiem spēkiem, organizācijām, kustībām. Šis jēdziens ir ļoti plašs un ietver daudzas lielas atsevišķas tēmas, piemēram, imports un eksports, muiņa, specializācija, valūtas kurss, starptautiskā darba dalīšana un daudzas citas.

Lai attīstītu uzņēmumu, ir nepieciešams atvērt uzņēmuma filiāles citās valstīs. A/S „Tehnoinform”, 1998. gadā nodibināja pārstāvniecības Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. Pārstāvniecība piedāvā realizācijai visu produkcijas sortimentu. Jāatzīmē tas, ka tika dibināta pārstāvniecība Krievijā (Sankt-Peterburgā), taču pēdējo gadu laikā šīs pārstāvniecības darbība bija neveiksmīga un zaudējumu nesoša. Pārstāvniecības darbība uz laiku tika pārtraukta.

„Tehnoinform” uzņēmumu grupas eksporta reģioni ir Ukraina, Krievija, Kazahstāna, Uzbekistāna, Somija, Baltkrievija, Zviedrija. Ukrainas tirgū ienāca kompānija Tehnoinform-Ukraina, kas tika dibināta kā rūpnīcas Tehnoinform dīleru kompānija. Ar Tehnoinform-Ukraina starpniecību a/s „Tehnoinform” realizē ļoti lielu produkcijas apjomu un piedāvā visu produkcijas sortimentu. A/s „Tehnoinform” nodarbojās ar preču eksportu šajās valstīs, jo uzņēmumā ražotas preces ir ļoti populāras un ieņem augstu pozīciju šo valstu vietējā tirgū. Ukrainā, Igaunijā, Lietuvā un citās valstīs par galvenajiem klientiem ir kļuvušas bankas, valsts iestādes un tirdzniecības tīkli.

Pēc uzņēmumā reģistrētā pārdota produkciju skaita var redzēt, ka, neskatoties uz starptautisko ekonomisko krīzi, pārdoto preču daudzums nesamazinājās un starptautiskās attiecības ar klientiem tupina attīstīties. Tā, piemēram, pārdoto preču apjoms Krievijā, Ukrainā un Baltkrievijā palielinājās, jo šajās valstīs tika atrasti jauni klienti. Tā, pārdoto produkciju skaits bija

2009.gada janvārī – 150,457	2010.gada janvārī - 207,94
2009.gada februārī – 156,450	2010.gada februārī - 228,767

A/s „Tehnoinform” sadarbojās arī ar tādām valstīm, kā Vācija un Spānija. No šīm valstīm uzņēmums importē izejvielas, proti, papīru. Augsti kvalitatīvās izejvielas iepērk no lieliem Vācijas papīra koncerniem.

A/s „Tehnoinform” ir savs mērķis - vienmēr augt, attīstīties un būt labākajiem savā nozarē. Lai to sasniegtu, neiztikt bez uzņēmuma vadības un profesionāliem uzņēmuma darbiniekiem.

Uzņēmums piedāvā konkurētspējīgas preces stratēģiski nozīmīgajā rajonā - Ukraina, Krievija, Kazahstāna, Uzbekistāna, Somija, Baltkrievija, Zviedrija, Igaunija, Lietuva. Uzņēmums veiksmīgi realizē uz klientu orientēto uzņēmuma stratēģiju, regulāri veic tirgus pētījumus, prognozē attīstību, analizē klientu vajadzības un, balstoties uz šo informāciju, attīsta savus produktus un pakalpojumus. Izglīto darbiniekus un tas palīdz uz šī brīža ekonomiskajā situācijā darbiniekiem strādāt ar lielāku atdevi. Uzņēmumā notiek nepārtraukta personāla apmācība.

Apmācības kursus kvalifikācijas paaugstināšanai apmeklē grāmatvedēs un sekretāre, līdz ar to, notiek pastāvīga personāla zināšanu pilnveidošana, kas labvēlīgi un pozitīvi ietekmē visa uzņēmuma darbību.

Kā jau iepriekš tika noskaidrots, ka starptautiskās ekonomiskās attiecības ir ekonomisko sakaru un savstarpējo attiecību kopums starp valstīm, valstu grupām, ekonomiskajiem, politiskajiem un sociālajiem spēkiem, organizācijām, kustībām. Šis jēdziens ir ļoti plašs un ietver daudz lielas atsevišķas tēmas, piemēram, imports un eksports, muiša, specializācija, valūtas kurss, starptautiskā darba dalīšana un daudzas citas.

A/s „Tehnoinform” ir starptautisko attiecību dalībnieks. Šīs attiecības ir ne tikai starp uzņēmumu un tā filiālēm dažādās valstīs – Igaunijā, Lietuvā, Ukrainā. Uzņēmuma starptautiskās attiecības izpaužas tajā, ka uzņēmumam ir vairāki partneri (Itālijā, Vācijā) un klienti dažādās valstīs (Krievijā, Kazahstānā, Uzbekistānā, Somijā, Baltkrievijā, Zviedrijā), ar kuriem uzņēmums aktīvi sadarbojas un uztur ciešas biznesa attiecības. Sadarbība notiek ne tikai ar veciem, pastāvīgiem klientiem, bet arī ar jauniem. Uzņēmums nepārtraukti meklē jaunus klientus, piedalās izstādes un piedāvā savas preces starptautiskajā tirgū. Taču kā izdevās noskaidrot prakses gaitā, jaunu klientu meklēšana nav uzņēmuma pamatmērķis, jo uzņēmumam ir pietiekoši daudz vecu, pastāvīgu klientu.

Starptautiskā sadarbība ļauj uzņēmumam attīstīties, ieviest jaunas preču ražošanas tehnoloģijas, palielināt preču sortimentu un izvēlēties jaunus tirgus un darbības stratēģijas.

Uzņēmumam nozīmīgi ir atvērt filiāles starptautiskajā tirgū, tā iegūstot klientus. Ir nozīmīgi iegūt uzticību vairākās valstīs, jo tā ir pieredze un popularitāte. Katrā valstī ir savādāka kultūra, līdz ar to klientu vēlmes ir dažādas. Tas liek izprast klientu vēlmes un darboties atbilstoši tām, jo viena no a/s „Tehnoinform” vērtībām ir klienti.

3.3. A/S „TEHNOINFORM” DARBĪBA KRĪZES APSTĀKĻOS

Sakarā ar to, ka darba tēma ir saistīta ar ekonomiskās krīzes ietekmēšanu uzņēmējdarbības attīstību, tad arī šīs daļas apakšnodaļa veltīta nelielam ieskatam uzņēmuma darbībai krīzes apstākļos.

Uzņēmuma vadība analizējot savu darbību gan Latvijā, gan sadarbības valstīs uzskata, ka pasaules ekonomiskā krīze būtiski neietekmēja uzņēmuma darbības rezultātus. Skaidrojams tas ir ar to, ka uzņēmumam ir pareizi izvēlēta un izstrādāta darbības stratēģija.

Sakarā ar to, ka darba autorei ir bijusi analizējamā uzņēmumā prakses vieta, tad rezultātā var arī sniegt ieskatu par uzņēmuma darbību krīzes apstākļos un krīzes ietekmē.

Uzņēmuma vadībai ir izvēlēta pareiza nostāja attiecībā uz to, ka galvenā uzņēmuma vērtība ir tā personāls. Jo tieši personāls rūpējas par uzņēmuma darbības efektivitāti un veiksmi tirgū. Neskatoties uz to, ka daudziem uzņēmumiem ekonomiskās krīzes ietekmē nācās pārskatīt savus štatus un izvērtējot darbinieku pienākumus, uzdevumus un nepieciešamību, atbrīvot no darba daļu darbinieku, savukārt A/s „Tehnoinform” spēja saglabāt savu darbinieku štatus esošajā līmenī un noslogotībā. Uzņēmuma vadība labi izprotot smago ekonomisko situāciju valstī un minimālās iespējas atrasts uz doto brīdi cienīgo darbu, paturēja visus savus darbiniekus. Izvērtējot reālo ekonomisko situāciju valstī un faktu, ka tomēr ir samazinājies nedaudz pieprasījums pēc A/s „Tehnoinform” pakalpojumiem un precēm, uzņēmums bija spiests samazināt saviem darbiniekiem darba samaksu par 10%. Darba autore analizējot šo faktu uzskata, ka šī uzņēmuma rīcība ir vērtējama pozitīvi. Pie pašreizējās sarežģītās ekonomiskās situācijas un bezdarba līmeni, un iespējām iegūt jaunu darba vietu (kas arī tika apliecināts iepriekšējās darba nodaļās) šis solis ir vienīgi atbalstāms. Turklāt jāatzīmē, ka darbinieku atdeve darbā ir paliekusi lielākā, līdz ar to arī ekonomiskās krīzes ietekme uz A/s „Tehnoinform” darbību ir ievērojami mazāka salīdzinājumā ar cietiem uzņēmumiem.

Neskatoties uz ekonomiskās krīzes ietekmi uzņēmums piedāvāja saviem pastāvīgajiem klientiem papildus atlaides un bonusus. Minētais pakalpojums palīdzēja noturēt esošos klientus, kas savukārt palīdzēja krīzes apstākļos saglabāt savas produkcijas un pakalpojumu noieta segmentu. Rezultātā uzņēmums mazāk ir izjutis ekonomiskās krīzes ietekmi, jo pastāvīgie klienti spēja novērtēt uzņēmuma piedāvājumus un rūpes par saviem pastāvīgajiem klientiem.

Savukārt, A/s „Tehnoinform” spēja arī grūtajos ekonomiskajos apstākļos, kad daudziem uzņēmumiem ievērojami krīt apgrozījums un samazinās pieprasījums pēc piedāvātajiem pakalpojumiem un precēm, piesaistīt arī jaunus klientus un ieinteresēt potenciālos klientus pēc savas produkcijas un pakalpojumiem. A/s „Tehnoinform” reklamējot savas iespējas un piedāvājot potenciālajiem un jaunajiem klientiem dāvanas un pastāvīgo klientu atlaides un bonusus spēja noturēt savu preču un pakalpojumu apgrozījumu un vismazāk izjust ekonomiskās krīzes ietekmi.

Kopumā vērtējot A/s „Tehnoinform” darbību ekonomiskās krīzes apstākļos un pēckrīzes periodā var secināt, ka uzņēmums spēja izstrādāt savu darbības un rīcības stratēģiju, atbalstīt un novērtēt gan savus darbiniekus, gan arī pastāvīgus klientus, gan arī piesaistīt jaunus klientus un ieinteresēt potenciālos klientus. Līdz ar to uzņēmums spēja noturēt tirgū savas pozīcijas un turpina veiksmīgu darboties ne tikai Latvijas tirgū, bet arī ārzemēs savās filiālēs.

3.4 A/S „TEHNOINFORM” DARBĪBAS NĀKOTNES PERSPEKTĪVES

Nemot vērā, to faktu, ka A/s „Tehnoinform” darbība ekonomiskās krīzes apstākļos tomēr ir vērtējama kā pozitīva un veiksmīga, uzņēmuma būtu jāizstrādā darbības stratēģija tuvākai nākotnei. Šī darba apakšnodaļa ir izstrādāta ar mērķi noteikt uzņēmuma darbības turpmāko stratēģiju. Izvērtējot pašreizējo tirgus situāciju, ekonomisko situāciju ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā, un neskatoties uz to, ka pašreiz varētu uzskatīt, ka tirgū esošie konkurenti nav tik spēcīgi, tomēr darba autore iesaka pielietot uzbrukuma stratēģiju. Uzbrukuma stratēģija pašreizējā situācijā ļautu uzņēmumam apejot savus konkurentus, kas ekonomiskās krīzes ietekmē palikuši vēl vājāki, iekarot vēl lielāko tirgus daļu.

Lai saglabātu konkurences priekšrocības uzņēmumam A/s „Tehnoinform” ir jāapsteidz konkurenti, jākombinē uzbrukuma un aizsardzības stratēģijas darbības, jānostiprina savu tirgus pozīciju un jānotur patērētāju piekritību.

Pastāv seši uzbrukuma stratēģijas tipi:

- Sasniegt un būt pārākam par konkurentu;
- Izmantot vājās konkurentu puses;
- Vienlaikus iekarot vairākas nozares;
- Iekarot neaizņemtu telpu;
- Partizānu karš;
- Brīdinošie uzbrukumi.

Uzņēmums A/s „Tehnoinform” var virzīt savus spēkus pārākuma sasniegšanai, t.i. izvēlēties pievilcīgu tirgus daļu pie konkurenta. Lai palielinātu savu pārdošanas apjomus, uzņēmumam nepieciešams izvēlēties tiešā uzbrukuma stratēģiju pārdotākajam konkurenta preču sortimentam, samazinot cenas, pārliecinot patērētājus, ka prece ir kvalitatīvāka nekā konkurentam. Cerot, ka konkurents nespēs samazināt cenas.

Pēc diplomdarba autora domām, uzņēmumam A/s „Tehnoinform” nepieciešams steidzami izveidot mārketinga un reklāmas nodaļu, pēc tam uzņēmumam nepieciešams izmantot konkurentu vājās puses, izmantojot stratēģijas variantus. Uzņēmumam A/s „Tehnoinform” nepieciešams pārliecināt patērētājus pāriet uz daudz kvalitatīvāku preci, kuru piedāvā uzņēmums ar savu unikālo tehnoloģiju, piedāvāt konkurentu klientiem daudz kvalitatīvāk un ērtāku apkalpošanu, sākt darbu ar tiem tirgus pārstāvjiem, kurus konkurents kaut kādā veidā nevar apkalpot.

Ļoti svarīgi, lai visas organizācijas nodaļas un katrs strādnieks izrādītu entuziasmu stratēģijas realizācijā un noteikto rādītāju sasniegšanā. Tam ir nepieciešams, lai A/s „Tehnoinform” vadītājs izstrādātu darbinieku stimulēšanas un atbalsta sistēmu par labiem rezultātiem. Izskaidrot darbiniekiem jaunu stratēģisko plānu organizāciju nav pietiekams solis, lai darbinieki ar atdevi strādātu, vadībai nepieciešams nopietni pieiet stimulu izstrādāšanai un izmantošanai. Jo labāk vadība saprot, kā motivēt darbinieku, jo lielāka ir viņu tieksme strādāt kompānijas labā.

Darbiniekiem ir jāsaprot, ka organizācijas labklājība kopumā un pilnībā ir atkarīga no klienta apmierinātības, atbalsta sistēmai ir jābūt virzītai šīs sapratnes sasniegšanai.[20;392]

Stratēģijas izstrādāšana ļauj uzņēmumam A/s „Tehnoinform” noteikt tās kustību mērķim virzienu un veidus, stratēģijas izpilde veido apstākļus tam, lai organizācija varētu realizēt savu stratēģiju.

Kadru politika nosaka mērķus, kas saistīti ar uzņēmuma attieksmi pret ārējo vidi (darba tirgu, savstarpējām attiecībām ar valsts iestādēm), kā arī mērķi, kas saistīts ar attiecībām uzņēmumā A/s „Tehnoinform” pret personālu. Kadru politika tiek realizēta ar stratēģisku un operatīvu pārvaldes sistēmu palīdzību. Kopumā, A/s „Tehnoinform” kadru politika tiek veikta tieši ar paša vadītāja palīdzību. Kadru stratēģijas uzdevumi ir:

- uzņēmuma prestiža celšana;
- uzņēmuma atmosfēras pētīšana iekšienē;
- potenciālo darba spēku attīstības perspektīvu analīze;
- aiziešanas no darba iemeslu apkopojums un novēršana.

Viens no vissvarīgākajiem negatīvajiem momentiem uzņēmuma darbībā ir darbinieku atlaišana, tas negatīvi ietekmē ražošanas efektivitāti, tā kā jaunu darbinieku ražotspēja, kā likums, ir zemāka nekā ilgāku laiku nostrādājušo darbinieku ražotspēja.

Pirmkārt, samazinās darba kvalitāte un produkcijas kvalitāte, samazinās darba ražīguma pieauguma tempi (tas notiek tāpēc, ka personas, kas ir iesniegušas atlūgumu pārstāj strādāt ar iepriekšējo cītību, kā arī personāla zemās pieredzes dēļ).

Otrkārt, palielinās izdevumi personāla sagatavošanai un pārkvalifikācijai. Bez tam, kadru plūsma izraisa negatīvu ietekmi kolektīva stabilitātē, darbinieku darba aktivitātes veidošanā un kā sekas – veselīga mikroklimata veidošanā.

Uzņēmumā A/s „Tehnoinform” ir noteikts, ka kadru politikai ir jāveido ne tikai labvēlīgi darba apstākļi, bet arī karjeras kāpņu iespējas un nepieciešamo pārliecinātības pakāpi par rītdienu. Galvenais kadru politikas uzdevums uzņēmumā ir ikdienas kadru nodaļas darba nodrošināšana un visu darbinieku kategoriju interešu un darba kolektīva sociālo grupu interešu aizstāvēšana.

Personālam, kuram piemīt nepieciešamās zināšanas un iemaņas, to racionālā izmantošana, augsts darba ražīguma līmenis, ir liela nozīme produkcijas apjomu un ražošanas efektivitātes palielināšanā. Galvenokārt no darba resursu nodrošinājuma un to efektīvas izmantošanas ir atkarīgs izpildīto ražošanas darbu apjoms un savlaicīgums, aprīkojuma izmantošanas efektivitāte un, kā rezultāts, produkcijas ražošanas apjoms, tā pašizmaksa, peļņa un virkne citu ekonomisko rādītāju.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Darba nobeigumā ir izveidoti sekojošie secinājumi un priekšlikumi.

Secinājumi:

1. Kapitālistiskajā tirgus saimniekošanas sistēmā finanšu krīzes notiek regulāri. Parasti to rašanos izskaidro ar ekonomisko procesu cikliskumu, kas atkārtojās prognozējamā laika intervālā izpildoties zināmiem priekšnosacījumiem. Taču esošās recesijas raksturs un dziļums to padara par krietni atšķirīgu no visām iepriekšējām.
2. Vispasaules ekonomiskās nestabilitātes situācijas iemesli ir smagās finanšu krīzes ietekme uz reālo ekonomiku, lejupslīde visā pasaulē, kas izpaužas kā tirdzniecības un ražošanas samazināšanās, un nekustamo īpašumu tirgus korekcija visās valstīs
3. Globālā finanšu krīze smagāk vai vieglāk skar praktiski, jebkuru valsts ekonomiku, neatkarīgi no tās sākotnējās attīstības pakāpes un stāvokļa pasaules ekonomikas ringā.
4. Baltijas valstis, strauji attīstot savu ekonomiku, pēc iestāšanās ES bija atlikušas piesardzību malā un ļāva brīvi pāri valstu robežām ieplūstot ārvalstu kapitālam neveica, nepieciešamos uzraudzības un ierobežošanas pasākumus valsts iekšienē, tādejādi veicinot finanšu patēriņa straujo pieprasījuma pieaugumu.
5. Globālā finanšu krīze būtiski ietekmēs visu triju Baltijas valstu infrastruktūras attīstību, ka arī apstādinās straujās ekonomiskās izaugsmes tempus, būtiski iedragājot valstu attīstību kopumā (palielinās bezdarbs un noziedzības līmenis, samazinās strādājošo ienākumu apmērs un pirktspēja, pasliktinās kopējais dzīveslīmenis valstī).
6. 2009. gada 1. ceturksnī situācija Latvijas ekonomikā turpināja pasliktināties. Bezdarba līmenis martā sasniedza 10,7%, mēneša laikā pieaugot par 1,2%. Būtiski samazinās ekonomiskā aktivitāte un pieaug riski Latvijas finanšu sistēmai
7. Ekonomikas augšupejas laikā privātie ieguldījumi bija galvenais ekonomikas dzinējspēks, taču tagad tie ir krasi samazinājušies, jo ir ievērojami mazinājušies ražošanas jauda, pasliktinājušās ekonomiskās prognozes un sašaurinājušās finansējuma iespējas
8. Sākotnējie Baltijas banku tirgus līderi vissmagāk cieš no krīzes izraisītajām sekām, jo ieņemot lielāku banku sektora daļu, ekonomiskā uzplaukuma periodā tika pieņemta kreditēšanas politika, kas vairāk bija tendēta uz rezultātu nevis kvalitāti.

9. Liela daļa valstu (ieskaitot Latviju) ir spiesta meklēt finansiālu atbalstu, lai sekmīgi varētu pārvarēt krīzes radītās sekas.

Priekšlikumi:

1. Nodrošināt uzņēmējdarbības stabilitāti, ierobežojot vai diversificējot finanšu spekulācijas biržā, tai skaitā nosakot normatīvu (pret uzņēmuma aktīviem, padarot to par atbildīgu, nevis par starpnieku, finanšu darījumā).
2. Lai pasargātu valsts iedzīvotājus no dezinformācijas atbildīgajiem par finansēm valsts sektorā biežāk masu medijos vajadzētu paust savu viedokli par nākotnes attīstības tendencēm stingri uzsverot nākotnes vīziju.
3. Eksporta veicināšana, ES fondu apgūšana, uzņēmumu konkurētspēja un valsts birokrātijas mazināšana ir tie virzieni, kurus gan uzņēmēji, gan politiķi nosaukuši par prioritāti krīzes pārvarēšanai, un attiecīgi šos virzienus ir jāattīsta.
4. Latvijas ekonomikas lejupslīdes tempi tuvākā gada laikā būs atkarīgi no situācijas ārzemēs. Lai Latvijas ekonomikas samazinājuma tempi kristos, Latvijā jāieplūst naudai no ārpuses – tiešo investīciju, aizdevumu vai noguldījumu veidā
5. Ekonomiskā izaugsme varētu sākties, kad sāksies izaugsme attīstītajās valstīs un atjaunosies attīstīto valstu finanšu tirgi, līdz ar ko būs iespējams investēt arī Latvijā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Ekonomisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Rīga: rhino Design, 1997, 335 lpp.
2. Āboliņš V. Ēnu ekonomika – problēma vai tās atrisinājums? Kapitāls. Nr.9(57), 2002
3. Bernotaite R., Piskunova A. Ēnu ekonomika Latvijā. Finansists. Nr.1(13), 2006
4. Oļevskis G. Starptautiskā ekonomika.-R: Jāņa Rozes apgāds, 2000.-192 lpp.
5. OECD ekonomiskie pētījumi 1999-2000:-R.:OECD, 2000.-267 lpp.
6. Saulītis J., Šenfelde M. Ievads makroekonomikā.-R.: RTU, 2000.-177 lpp.
7. Stiglics Dž. E., Driflis Dž.. Makroekonomika.-R.: LU, 1994.-14-32.lpp.
8. Paiders J. *Pelēkā ekonomika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 120 lpp.
9. Pelane, A., Ukenābele, I., VSAI” Latvijas Vēstis”, "Komersanta Vēstnesis" 2008., 23.lpp.
10. Martina I., Banku sektors turpina augt., Dienas Bizness pielikums. - Rīga 2005, 2005. - 5. - 7.lpp.
11. Lasmanis, J., “Pasaules ekonomikas glābšana izmaksās 5 triljonus USD”, Dienas Bizness , 2009, 6.lpp.
12. Gray, J., The Delusions of Global Capitalism. New York: The New Press, 1998. Ursinus College Library: 338.9/G793
13. Frederic, S. Mishkin, Global Financial Instability: Framework, Events, Issues, Journal of Economic Perspectives, Vol.13.,Nr.4., 1999., p. 3-20.
14. Maurice, R. Greenberg, The global financial Crisis, Noxon Center Perspectives, Vol.3., Nr.5., 2005., p.4-8.
15. Kudinska M., Komerčbanku riski un to atbilstība pašu kapitālam, Datorzinību centrs, Rīga, 2005. 97.lpp.
16. Saksonova, S., Banku darbība, Latvijas komerčbanku asociācijas Konsultāciju un mācību centrs, Rīga, 2006.46-47.lpp.
17. Saksonova, S., Latvijas komerčbanku aktīvi- attīstība, struktūras pārvaldības iespējas LZA EI, Rīga, 2003.-29.lpp.
18. Thomas, D. Lairson, Skidmore, D., International Political Economy. The Struggle for Power and Wealth. New York p.102.
19. Pasaules Bankas ceturkšņa ekonomikas ziņojums 2005. gada III ceturksnis.1.lpp.

20. Laurie, M., " Baltijas makroekonomiskais apskats", Swedbank, Rīga, 2009. ,4.lpp.
21. Ziņuaģentūra Leta, „Banku darbības apskats”, Nr. 4(164), Rīga, 2009. gada 4. aprīlis, 5. lpp
22. Киреев А. Международная экономика. Часть первая. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства.-Москва: Международные отношения, 1997.-416 с.
23. Киреев А. Международная экономика. Часть вторая. Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование.- Москва: Международные отношения, 1999.-488 с.
24. Evans-Pritchard, Ambrose (2007-07-25). "Dollar tumbles as huge credit crunch looms", Telegraph.co.uk, Telegraph Media Group Limited. Atjaunināts: 2008-10-15
25. Helge, J. Pedersen, „Economic Outlook of Nordea”, Nordea Bank, 2009. p. 4-5., p.21-24, p. 11-14, p. 33-36.
26. Helge, J. Pedersen, „Economic Outlook of Nordea”, Nordea Bank, 2008. p. 3-5., p.33-35.
27. Norris, Floyd (2008-10-24). "United Panic", The New York Times. Atjaunināts: 2008-10-24
28. Tuuli, K., „Finances and banks in Baltic states”, Bank of Finlandia, 2002, p.1-36.
29. Johansson, M., (Chief Editor), Ruta Eier, Bo Enegren, Vilija Tauraitė, Nerijus Udrenas and Andris Vilks, „European Outlook”, SEB bank, Stoholma, 2009., p. 18.
30. <http://www.csb.gov.lv>
31. <http://www.2v.lv/index.php/economics/37-ekonomika/1275-analtii-pasaules-ekonomikas-vieng-cerba-ir-patrtji-bric-valsts>
32. <http://www.omvua.lv/raksti/2033-ptijums-baltijas-valstu-ekonomikas-stabilizsies.html>
33. <http://www.swedbank.lv/lib/lv/Baltijas%20makroekonomikas%20apskats%202008%20novembris.pdf>
34. http://www.nordea.lv/Shortcuts_lat/Publik%C4%81cijas/2009/29042009/1121912.html
35. www.nordea.lv
36. http://www.db.lv/a/2009/04/29/Nordea_Latvija_strada_ar?open=sec
37. http://www.nordea.lv/Shortcuts_lat/Publik%20cijas/2009/29042009/1121912.html
38. <http://www.nra.lv/zinas/21826-aptauja-73-latvijas-stradajoso-krizes-ietekme-samazinatas-algas.htm>

